

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

BAKALAURA DARBS

RĪGA 2012

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
TEOLOĢIJAS FAKULTĀTE

**MANDALA TIBETAS BUDISMĀ
UN JUNGA PSIHOLOĢIJĀ:
SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE**

BAKALaura DARBS

Autors: **Artis Rams**

Stud. apl. AR09142

Darba vadītāja: Dr.theol. Elizabete Taivāne

RĪGA 2012

ANOTĀCIJA

Bakalaura darbā salīdzinātas mandalas Tibetas budismā un Junga psiholoģijā. Padziļināta simbolu analīze veikta Kālačakras mandalai budismā un Junga veidotai Systema Munditotius mandalai.

Pētījuma mērķis ir uzrādīt mandalas simbolu analogisko raksturu Tibetas budismā un Junga psiholoģijā, salīdzinot un pētot mandalas sešās kategorijās: mandalas definīcija; mandalas izcelsme; mandalas funkcija; mandalas forma; mandalas simbolisms un mandalas veidošana.

Iegūtie pētījuma rezultāti liecina, ka mandalas simboliem ir analogisks raksturs un nozīme Tibetas budismā un Junga psiholoģijā. Turklāt pētījumā konstatēts, ka abās sistēmās mandalām ir līdzīga funkcija.

Mandalu salīdzinājums veikts ar fenomenoloģiskās struktūranalīzes metodi.

Atslēgas vārdi: budisms, Jungs, Kālačakra, mandala, psiholoģija, simbolisms, Systema Munditotius, Tibeta.

SUMMARY

The Sanskrit term *mandala* is often translated as circle. The current research compares mandalas of Tibetan Buddhism and mandalas in Jungian psychology. Specifically two mandalas are comprehensively analyzed - Kalachakra mandala in Buddhism and Systema Munditotius mandala constructed by Jung in 1916.

The aim of the research is to detect symbolic analogies of mandala in Tibetan Buddhism and Jungian psychology by comparing mandalas in six categories: the definition of mandala; the origin of mandala; the functions of mandala; the forms of mandala; the symbolism of mandala and the construction of mandala.

The results of the research indicate the presence of analogies of mandala symbols in both Tibetan Buddhism and Jungian psychology. Moreover the purpose of mandala construction in both systems seems to be the same.

The research was done using the method of phenomenological structural analysis.

Keywords: Buddhism, Jung, Kalachakra, mandala, psychology, symbolism, Systema Munditotius, Tibet.

SATURS

Ievads.....	3
1. Mandala Tibetas budismā.....	6
1.1. Kas ir mandala?	8
1.1.1. Senākās mandalas	9
1.1.2. Mandalu veidi	10
1.1.3. Mandalas arhitektūrā	11
1.1.4. Mandalas kosmoloģija.....	13
1.2. Mandalas funkcija.....	13
1.3. Mandalas simbolisms	14
1.3.1. Kālačakras mandala.....	15
1.3.1.1. Mandalas krāsu materiāli.....	15
1.3.1.2. Mandalas veidošana.....	16
1.3.1.3. Mandalas elementu nozīme	18
2. Mandala Junga psiholoģijā.....	20
2.1. Kas ir Jungs?.....	21
2.2. Funkcija	21
2.2.1. Psihes struktūra Junga psiholoģijā.....	21
2.3. Mandalas simbolisms	23
2.3.1. Systema Munditotius	24
2.3.2. Junga zīmētās mandalas	27
2.3.3. Iztēles mandalas.....	27
2.3.4. Sapņu mandalas	34
3. Salīdzinājums	38
3.1. Mandalas definīcija.....	38
3.2. Mandalas izcelsme.....	39
3.3. Mandalas funkcija.....	41

3.4. Mandalas forma	41
3.5. Mandalas simbolisms	42
3.6. Mandalas veidošana.....	46
Secinājumi	47
Bibliogrāfija.....	48
1. pielikums Kālačakras mandala	52
2. pielikums Systema Munditotius	53
3. pielikums Junga pacientu spontāni zīmētas mandalas.....	54
4. pielikums Junga pacienta četras iztēles mandalas	55
Dokumentārā lapa.....	56

IEVADS

Mūsdienu modernais cilvēks arvien vairāk aizdomājas, kā sakārtot un harmonizēt savu iekšējo pasauli. Tibetas budismā mandala ir viens no meditācijas rīkiem. Junga psiholoģijā mandalu izmanto pacientu terapijā kā pretlīdzekli haotiskiem prāta stāvokļiem.

Budisms ir viena no senākajām praktizētajām reliģijām mūsdienās. Rietumnieki ar Tibetas budismu saprot reliģiju, ko gadsimtu garumā praktizē Himalaju kalnu reģionā, īpaši Tibetā. Zīmīgi, ka šī sniegotā zeme līdz pat XX gs. bija praktiski nepieejama svešiniekiem. Pateicoties neatlaidīgiem un zinātkāriem pasaules iepazītājiem, pasaule lēnām, soli pa solim, iegūst informāciju par Tibetas kultūru un tradīcijām. Starp ceļotājiem īpaši jāatzīmē zviedrs Svens Hedins; franču izcelsmes Tibetas budisma popularizētāja Rietumos Aleksandra Deivida-Nīla (Alexandra David-Néel); itāļu pētnieks Džusepe Tuči (Giuseppe Tucci) un austriešu alpīnists Heinrihs Harers (Heinrich Harrer) ar pasauleslaveno autobiogrāfisko ceļojumu dienasgrāmatu *Septiņi gadi Tibetā*. Baltijas un Latvijas lasītājiem droši vien vislabāk ir zināma lietuviešu rakstniece un dedzīga Tibetas atbrīvošanas kustības pārstāve Jurga Ivanauskaite. 2010. gadā lietuviešu valodā iznāk viņas slavenākā triloģija vienā grāmatā *Tibeto mandala*.

Tibetas situācija pilnībā izmainās pēc tās okupācijas XX gs. otrās puses sākumā. Tibetieši ir spiesti bēgt uz kaimiņvalstīm un Rietumiem, lai izvairītos no represijām. Pateicoties tieši šim apstāklim un tibetiešu diasporai, Rietumos parādās Tibetas budisma un kultūras centri ar mērķi saglabāt gadsimtu gaitā izkoptās tradīcijas, tajā skaitā mandalu veidošanu.

Interese par Jungu, analītiskās psiholoģijas pamatlicēju, pieaug ar katru gadu. Pētnieki īpašu uzmanību pievērš Junga teorijām un viņa terapeitiskās prakses pacientu materiāliem.

2009. gada beigās plašu publikas interesi un atzinību gūst *Sarkanā grāmata (The Red Book)*. Tas ir zinātnisks un vēsturisks izdevums par Junga dzīvi un profesionālo darbību sociālajā un intelektuālajā kontekstā.

Šobrīd Filemona fonds strādā pie Junga npublicēto darbu sagatavošanas atbilstoši mūsdienu augstākajiem akadēmiskajiem standartiem. Paredzēts, ka vairāk nekā 30 sējumos ar

nosaukumu *The Philemon Series* būs apkopoti līdz šim nepublicēti Junga manuskripti, semināri un korespondence 35 000 abpusēji rakstītu vēstuļu.¹

2012. gada sākumā pirmo reizi vēsturē ar laipnu K. G. Junga Institūta Šveicē atļauju plašākai publikai ir skatāmas 40 Junga pacientu veidotās mandalas Ogletorpes universitātes mākslas muzejā (Ogletorpe University Art Museum), Atlantā. Izstādes mērķis ir dalīties ar mandalām, jo, iespējams, tās uz skatītāju iedarbosies tikpat pozitīvi kā uz Junga pacientiem.²

Pētījuma mērķis ir uzrādīt mandalas simbolu analogisko raksturu Tibetas budismā un Junga psiholoģijā. Pētījumā izmantota fenomenoloģiskās struktūranalīzes metode.

Bakalaura darbs sadalīts trīs daļās. Pirmajā nodaļā pētīta mandala Tibetas budismā, tās funkcija un simbolisms – padziļināti analizēts un aprakstīts Kālačakras mandalai. Otrajā nodaļā apskatīta mandala Junga psiholoģijā, tās veidi, funkcija un simbolisms – detalizēta simbolu analīze uzrādīta Junga Systema Munitotius mandalai. Trešā nodaļa ir vissvarīgākā, jo tajā salīdzinātas abus sistēmu mandalas sešās kategorijās: mandalas definīcija; mandalas izcelsme; mandalas funkcija; mandalas forma; mandalas simbolisms un mandalas veidošana.

Darba tēze – mandalas simboliem ir analogisks raksturs Tibetas budismā un Junga psiholoģijā.

Tibetas budisma mandalu pētniecības pamatā izmantoti trīs autoritatīvi avoti: M. Brauena (Brauen) grāmata *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (2009), itāļu izcelsmes austrumu kultūras pētnieka Dž. Tuči (Tucci) grāmata *The Theory and Practice of the Mandala* (2001) un B. Brianta (Bryant) grāmata *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (2003). M. Brauens un Dž. Tuči sniedz nelielu ieskatu par kopīgo un atšķirīgo mandalām Tibetas budismā un Junga psiholoģijā.

Mandalu pētniecība Junga psiholoģijā veikta, izmantojot oriģināldarbu tulkojumus no vācu valodas. Junga sadaļā izmantotie pirmavoti: Junga autobiogrāfija *Memories, Dreams, Reflections* (1989), pētnieku ilgi gaidītā Junga grāmata *The Red Book* (2009) un Junga darbi no diviem *The Collected Works of C. G. Jung* sējumiem – *Kolektīvās bezapziņas arhetipi (The Archetypes and the Collective Unconscious)* (1991) un *Psiholoģija un alķīmija (Psychology and Alchemy)* (1980).

¹ The Philemon Series. Pieejams: <https://www.philemonfoundation.org/publications/series> (tiešsaiste, sk. 18.05.2012.)

² Sacred Circles. Pieejams: <http://edition.cnn.com/video/?/video/living/2012/02/19/pkg-sacred-circles.cnn> (tiešsaiste, sk. 18.05.2012.)

Pētījumā izmantoti vācu, itāļu u.c. valodu pirmavotu tulkojumi angļu valodā. Latviskotajiem vārdiem iekavās norādīta oriģinālrakstība, lai ikvienam interesantam atvieglotu turpmāko mandalu pētniecību. Padziļināti pētītājām Junga pacientu mandalām iekavās norādīta Junga izveidotā mandalas ilustrāciju (figure) numerācija.

1. MANDALA TIBETAS BUDISMĀ

Sākotnējā Tibetas budisma izcelsmes un attīstības vieta ir Indija. Budismu šajā valstī var iedalīt piecos periodos: agrīnais budisms; Hīnajānas (*hīnayāna*) budisms; agrīnais Mahājānas budisms; vēlīnais Mahājānas budisms un ezotēriskais budisms.³

Budisma reliģiskās tradīcijas dibinātājs ir vēsturiskais Buda (skt. Buddha). Viņš nāk no Šākja (Śākya) ģimenes, kas pieder kšatrija dižciltīgo kastai. Vēlāk dēvēts par Šākjamuni (Śākyamuni) – viedais no Šākja klana. Pastāv uzskats, ka vēsturiskais Buda jeb īstajā vārdā Sidhārta (Siddhārtha) piedzima Lumbini, kas atrodas mūsdienu Nepālas teritorijā netālu no Ziemeļindijas robežas. Vairums mūsdienu pētnieku domā, ka vēsturiskais Buda nomira aptuveni 80 gadu vecumā laika posmā no 420. g. p.m.ē. līdz 350. g. p.m.ē.⁴

Pēc Budas nāves viņa sekotāji sāk citiem pārstāstīt Sidhārtas iedvesmojošo dzīvesstāstu. Laika gaitā to papildina un padara krāšņāku, izveidojot bagātīgu un detalizētu mitoloģiju, kas kļūst par budisma kultūras kopējo mantojumu. Budismam sasniedzot Tibetu, vēsturiskais Buda arvien vairāk pilda kopējā simbola funkciju ticīgajiem. Dažādās budisma skolas to saprot un interpretē atšķirīgi saskaņā ar savas doktrīnas priekšrakstiem un idejām. Katra skola Budas dzīvi, mācības un praksi pasniedz saskaņā ar savu doktrīnu.⁵ Tibetas budismā ir četras galvenās skolas – Njingma (Nyingma), Kagju (Kagyū), Sakja (Sakya) un Geluk (Géluk).⁶

Lielu un daudzveidīgu kategoriju veido budistu literatūra divās atšķirīgās valodās: sanskritā un tā sauktajā budistu hibrīdajā sanskritā. Literatūra sastāv no kanoniskiem un nekanoniskiem materiāliem: rituālu instrukcijām un nezināmu autoru stāstu kolekcijām. Laika posmā no XI gs. līdz XII gs. musulmaņi izlaupa Ziemeļindiju. Rezultātā pazūd lielākā daļa kanoniskās budisma literatūras sanskritā. Mūsdienās tā zināma no tulkojumiem tibetiešu, ķīniešu un citām valodām.⁷

³ Akira Hirakawa et al., *A History of Indian Buddhism: From Śākyamuni to Early Mahāyāna* (Delhi: Motilal Banarsidass, 1998), 1, 7.

⁴ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism*, Vol. 1 (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 82-87.

⁵ John Powers, *Introduction to Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2007), 31.

⁶ *Ibid.*, 355.

⁷ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism*, Vol. 2 (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 745-746.

Jarlung dinastijas 23.monarha Totori Njentsena (dzimis apmēram 173. g. p.m.ē.) valdīšanas laiku saista ar pirmo oficiālo budisma parādīšanos Tibetā. Saskaņā ar tradicionālo vēsturi budisms Tibetā nostiprinājās VII gs. Songtsen Gampo valdīšanas laikā.⁸

Saskaņā ar tantriskā budisma tradīciju mandalu veidošanas praksi aizsāk Šākjamuni Buda, nododot to tālāk mutvārdu tradīcijā. Autentisku mandalu veidošanas tradīciju teorētiski var izsekot skolotāju ciltskokā līdz pat vēsturiskajam Budam.⁹

1950.gadā Ķīnas Tautas Republikas karaspēks okupē Tibetu. Deviņus gadus vēlāk XIV Dalailama un aptuveni 100 000 viņa sekotāju bēg uz Dharamsalu Ziemeļindijā, lai izvairītos no represijām.¹⁰ Šis notikums iezīmē jaunu posmu Tibetas budismā un kultūrā, jo, pateicoties tibetiešu diasporai, Rietumos sāk parādīties jauni budisma centri un universitātes. Ikviens interesents var apmeklēt publiskās budisma lekcijas un meditācijas prakses, tajā skaitā piedalīties mandalu veidošanas ceremonijās.¹¹

Vēsturiski sakrālās smilšu mandalas veidoja slepenībā. 1988.gadā XIV Dalailama apstiprina pirmās publiskās mandalas veidošanu Rietumos. Namgjal (Namgyal) klostera mūki no Dharamsalas Indijā izveido Kālačakras (Kālacakra) smilšu mandalu Amerikas dabas vēstures muzejā (American Museum of Natural History) Ņujorkā.¹² Sešu nedēļu laikā smilšu mandalas veidošanu procesu skatīja vairāk nekā 50 000 cilvēku.¹³

2011.gada 17.augustā Nobela prēmijas laureāts XIV Dalailama Baltijas valstu mērogā Tallinas Brīvības laukumā sniedza publisku lekciju *A Call for Universal Responsibility (Aicinājums uz universālu atbildību)*.¹⁴ Savukārt no 18. līdz 21. augustam Rīgas svētku ietvaros Latvijas galvaspilsētā Rīgā uz AB dambja viņu pavadošie Namgjal klostera mūki veidoja smilšu mandalu. Katru dienu astoņu stundu garumā ikviens varēja vērot tās radīšanas

⁸ John Powers, *Introduction to Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2007), 144.

⁹ More About Mandalas. Pieejams: <http://www.namgyal.org/mandalas/background.cfm> (tiešsaiste, sk. 14.05.2012.)

¹⁰ Thomas Riggs, ed., *Worldmark Encyclopedia of Religious Practices*, Volume 1 (USA: Thomson Gale, 2006), 95.

¹¹ John Powers, *Introduction to Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2007), 12.

¹² More About Mandalas. Pieejams: <http://www.namgyal.org/mandalas/background.cfm> (tiešsaiste, sk. 14.05.2012.)

¹³ Cultural Ambassadors to the West. Pieejams: http://www.namgyal.org/about/namgyal_india.cfm (tiešsaiste, sk. 15.05.2012.)

¹⁴ His Holiness the Dalai Lama concludes second day of Estonia visit. Pieejams: <http://dalailama.com/news/post/734-his-holiness-the-dalai-lama-concludes-second-day-of-estonia-visit> (tiešsaiste, sk. 14.05.2012.)

procesu. Jāatzīmē, ka pilnībā pabeigta mandala bija skatāma 22.augustā ar noslēdzošo mandalas izjaukšanas rituālu un smilšu graudu izkaisīšanu upes Daugava ūdenī.¹⁵

1.1. Kas ir mandala?

Mandala ir sanskrita termins, ko visbiežāk tulko kā aplis, bet retāk kā diskveidīgs objekts.¹⁶ Mandalai ir visdažādākās formas un veidi. Mandala ir arhetipa veidols, kas simbolizē pilnību. Tā attēlo kosmosu vai psihiskās enerģijas būtību. Mandalas pilnību vai tās elementus attēlo ar kvadrātu, trijstūri vai labirinta veida sistēmām. Klasiski mandalu glezno uz auduma vai papīra. Adepti iniciācijā saņem norādījumus, kā vizualizēt mandalu un koncentrēties uz būtiskāko, sākot ar mandalas ārējo formu, tālāk pārejot uz iekšējo psihisko spēku vērošanu.¹⁷

XIV Dalailama skaidro, ka mandala ir svarīga tantriskā budisma sastāvdaļa. Mandalas tibetiešiem ir svētas un ar lielu simbolisko nozīmi. Vēsturiski liels skaits mandalu ir saistīts ar tantriskajām praksēm, kurās adepti pa tiešo no skolotāja saņēma slepenās mācības. Mūsdienās šis slepenības plīvurs vairumā gadījumu ir zudis, rezultātā radot lavīnveidīgu daudzumu ar kļūdainiem un spekulatīviem mandalas skaidrojumiem un praksēm Rietumos. XIV Dalailama aicina visus mandalas interesentus izmantot autentiskus avotus, lai izvairītos no pārpratumiem un kļūdām saistībā ar mandalām.¹⁸

Lama Anagarika Govinda norāda, ka mandala (tib. Dkyil- ģkhor) ir sistemātisks simbolu izkārtojums, parasti veidots četru, astoņu vai sešpadsmit lotosa ziedlapu (padma) formā. Mandala veido vizuālu meditācijas sākuma punktu.¹⁹ Britu izcelsmes mākslas vēsturniece Dž. Ravsona (Jessica Rawson) skaidro, ka mandala ir svarīgs adepta palīgīdzeklis meditēšanā.²⁰ Tās veidošana ir neatņemama rituāla sastāvdaļa vizualizācijas fokusēšanai garīdzniekiem un nopietniem laju praktizētājiem. Savukārt D. P. Leidi (Leidy) *Budisma*

¹⁵ Rīgas svētkos uz AB dambja būs budistu mūku veidota mandala. Pieejams: <http://nra.lv/latvija/riga/53563-rigas-svetkos-uz-ab-dambja-bus-budistu-muku-veidota-mandala.htm> (tiešaiste, sk. 14.05.2012.)

¹⁶ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 508.

¹⁷ Ajit Mookerjee and Madhu Khanna, *The Tantric Way: Art, Science, Ritual* (Boston: New York Graphic Society, 1977), 34-35.

¹⁸ Martin Brauen, *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009), 7.

¹⁹ Lama Anagarika Govinda, *Foundations of Tibetan Mysticism* (New York: Samuel Weiser, 1969), 92.

²⁰ Jessica Rawson et al., *The British Museum Book of Chinese Art* (London: The British Museum Press, 2007), 162.

enciklopēdijā raksta, ka mūku un valdnieku iniciācijas rituālos abu grupu mandalas izmanto, lai iesvētītu un izgreznotu klosterus un mājas.²¹

Mandalas veido kā atsevišķus darbus vai kā vairāku mandalu apkopojumu vienā darbā. Plašākai publikai zināmākā ir mandalu sērija ar vadžraveli (vajraveli)²² rakstos rodamiem motīviem. Tās pasūta Ngorčens Kunga Zangpo (Ngor chen Kun dga' bzang po, 1382–1456).²³

1.1.1. Senākās mandalas

Tokai Universitātes profesors Akira Sadakata skaidro, ka par agrīno budisma mandalu izveidi trūkst informācijas. Taču viņš norāda, ka liels skaits Budas figūru attēlots *Brīnums Šrāvastī* reljefā. Tām ir neģeometriskā struktūra. Savukārt simetrija vērojama sienas gleznojumā ar tūkstoš Budām apļos Bāmijānā (Bāmiyān). Sadakata izvirza hipotēzi, ka mandalas pirmsākumi rodami slīpētā stiklā – glāzē ar dekorētu ārējo virsmu riņķa vai sešstūra formas rakstā. Noliekot zem glāzes Budas figūru vai kādu citu priekšmetu, tas parādās katrā glāzes raksta individuālajā formā – līdzīgi kā mandalā. Šāda veida glāzes atklāja Begrāmā, Afganistānā. Tās datē ar periodu starp I gs. un III gs. Zīmīgi, ka klinšu alas ar kupolveidīgiem griestiem Bāmijānā apgleznotas līdzīgā veidā, t.i., it kā glāze ar Budas figūru un tās refleksiem attēloti no slīpētā stikla iekšpuses (sk. 1.1. att.).²⁴

²¹ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 508.

²² Raksti, kas satur tantriskās liturģijas instrukcijas un norādes. Tekstu saraksta indiešu skolotājs Abhajakaragupta (Abhayakaragupta) XII gs. sākumā. vadžraveli pēc būtības ir trīs tekstu kopums. Tibetiešiem tie zināmi kā "Trīs cikli" (Three Cycles). Teksti ir saistīti ar mandalu kopumu vienā darbā, sākotnēji 26 mandalām. (John C. Huntington et al., *Circle of Bliss: Buddhist Meditational Art* (USA: Serindia Publications, Inc., 2003), 306-307.)

²³ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 511.

²⁴ Akira Sadakata, *Buddhist Cosmology: Philosophy and Origins* (Tokyo: Kōsei Publishing Co., 2009), 156.



*1.1. att. Slīpēta stikla glāze atrasta Begrāmā, Afganistānā*²⁵

D. P. Leidi norāda, ka vissenākais piecu Budu ģimeņu mandalas ilustratīvais attēlojums atrodas Jungang (Yungang) alās Ķīnā, kuras datējamas ar V gs. Centrālo Budas figūru var identificēt ar vēsturisko Budu Šākjamuni Vairokana (Vairocana) formā. Milzīgās statujas blakus esošajās alās ir pārējās četras Tathāgatas.²⁶

VIII gs. beigās Tibetas pirmo pilnībā funkcionējošu klosteri Bsam jas veido trīsdimensionālas mandalas formā, ņemot par pamatu Otantapūri budistu klostera konstrukciju Indijā (mūsdienās Bihara). Domājams, ka klostera celtniecībā izmantota budas Vairokanas mandala.²⁷

1.1.2. Mandalu veidi

Mandalas pēc nozīmes var iedalīt divās kategorijās. Pirmajā ietilpst mandalas, kas veidotas no noturīgiem dabīgajiem materiāliem - akmens, koks, apgleznots audums u.c. Tās nav paredzētas iznīcināšanai. Pie otrās kategorijas pieskaitāmas mandalas, veidotas no īslaicīgi pastāvošiem vai irstošiem materiāliem - sviests, smiltis, dubļi u.c. Vairumā gadījumu pagaidu mandalas pēc to izveidošanas paredzētas iznīcināšanai.²⁸

Zināmākās mandalas pēc veida iedala gleznojumos no smiltīm, skulptūrās un uz auduma. Gleznojamās mandalas visbiežāk sastopamas uz klosteru vai alu sienām, retāk uz

²⁵ Akira Sadakata, *Buddhist Cosmology: Philosophy and Origins* (Tokyo: Kōsei Publishing Co., 2009), 187.

²⁶ Martin Brauen, *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009), 15.

²⁷ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 1* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 68-69.

²⁸ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 508.

griestiem. Gleznošanas tehniku izmanto rituālo mandalu veidošanai uz koka pamatnēm, iniciācijas diagrammās un tankās (*thang ka, thankā*)²⁹.

Izšķir ārējās un iekšējās mandalas. Ārēji vizuālās mandalas veido no krāsainiem pulveriem un apgleznojot audumu. Iekšējo mandalu adepts veido meditācijas laikā. Jāatzīmē, ka cilvēka ķermenis ir lielisks iekšējās mandalas piemērs. Trīsdimensionālās mandalas ir telpiskas un pēc uzbūves ļoti komplicētas, to korektai izpratnei nepieciešamas autentiskas zināšanas. Kālačakras mandala Potalas pilī Lasā (Lhasa) ir uzskatāms trīsdimensionālās mandalas piemērs.³⁰

Attīstoties datortehnoloģijām, XX gs. beigās parādās pirmās datoranimācijas trīsdimensionālās mandalas. Tās ļauj detalizēti visās niansēs iepazīt mandalas pili, tajā skaitā virtuāli to apmeklēt un izpētīt.³¹ 2007.gadā par godu XIV Dalailamas vizītei Kornel (Cornell) universitātē Kavitas Balas vadītā ekspertu grupa izstrādā trīsdimensionālu Kālačakras mandalu. Tā sniedz iespēju vizuāli vērot mandalas piecu līmeņu projekciju datoranimācijā.³²

1.1.3. Mandalas arhitektūrā

D. P. Leidi *Budisma enciklopēdijā* norāda, ka Borobudur struktūras pamatā ir Dimanta pasaules mandalas (Diamond World mandala) variācija.³³

Borobudur ir viens no izcilākajiem budisma monumentiem pasaulē, kuru 1991.gadā Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācija (UNESCO) iekļauj Pasaules kultūras mantojumu sarakstā (sk. 1.2. att.).³⁴

²⁹ Gleznojums uz piekarama sienas ruļļa. (Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 661.)

³⁰ Martin Brauen, *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009), 24.

³¹ *Ibid.*, 25.

³² The Kalachakra Mandala. Pieejams: http://www.cs.cornell.edu/~kb/mandala/video/KIOSK_Nov7.mov (tiešsaiste, sk. 20.03.2012.)

³³ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 511.

³⁴ Borobudur Temple Compounds. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/list/592/> (tiešsaiste, sk. 16.03.2012.)



1.2. att. Borobudur areo fotogrāfija³⁵

Domājams, ka Borobudur ir saīsinājums no Bhumisambhara, kas nozīmē - pakāpeniski iegūti nopelni un zināšanas. Tā struktūra vizuāli atgādina mūsdienu mauzoleju. Iespējams, ka Borobudur ir stūpa³⁶, kas satur vai ir norāde uz Šailendra (Shailendra) dinastijas valdnieku mirstīgajām atliekām. Zīmīgi, ka 72 zvana formas stūpas ar tīklveida kupoliem un budas uz monumenta terasēm ir precīzi izvietotas četros virzienos, veidojot gleznotas mandalas struktūru. Borobudur monumenta pamatu veido piecas kvadrāta formas virsmas. Savukārt virs tām atrodas trīs riņķveida terases ar lielu, noslēgtu stūpu augstākās terases centrā. Pastāv versija, ka Borobudur kalpoja kā mandala Vadžradatu (Vajradhatu) tradīcijas praktizētājiem. Īpaši VIII – IX gs., kad šī tradīcija bija populāra visā Āzijā. Borobudur monumenta kvadrāta formas pamatne, riņķveida vidusdaļa un lielā stūpa simbolizē budistu kosmosu, kurā adepts dodas ar nolūku garīgi attīstīties, sākot ar velmju sfēru, kas simbolizē vēsturiskā Budas Šākjamuni manifestāciju, un turpinot ceļu līdz pašai lielākai strupai monumenta centrā, kas simbolizē tukšumu (sunyata). Adepta ceļu mandalā pavada bareljefi ar epizodēm no Budas dzīves, Jatakas stāstiem un Mahājānas teksta *Gandavyuha sūtra* (*Gandavyuha Sutra*).^{37 38} Budisti godina un iet apkārt stūpām pulksteņrādītāja virzienā.

³⁵ Fiona Kerlogue, *Arts of Southeast Asia* (London: Thames & Hudson Ltd., 2004), 101.

³⁶ Cilvēka mirstīgo atlieku relikviju šķirsts budisma kultūrā (tib. chorten). Tā pirmsākumi rodami aizvēsturiskos laikos, kad svarīgus vai ietekmīgus cilvēkus apglabāja vienkāršos kalnveidīgos uzbērumos. (Edward A. Irons, *Encyclopedia of Buddhism* (New York: Facts On File, Inc., 2008), 470.)

³⁷ Denise Patry Leidy, *The Art of Buddhism: An Introduction to Its History and Meaning* (USA: Shambhala Publications, Inc., 2008), 184-185.

³⁸ Edward A. Irons, *Encyclopedia of Buddhism* (New York: Facts On File, Inc., 2008), 56-57.

1.1.4. Mandalas kosmoloģija

Mandala ir kosmosa spogulis, atspoguļojot makrokosmosu un mikrokosmosu.³⁹ Saskaņā ar Dž. Ravsoni budistu kosmoloģiju var attēlot divdimensionāli un trīsdimensionāli.⁴⁰ Budisma kosmoloģija ir ļoti sarežģīta salīdzinājumā ar Vēdu (Vedas) kosmoloģiju. To var iedalīt divās lielās klasēs – Abidarmas (Abhidharma) un Mahājānas (Mahāyāna). Abidarma pārstāv formālo un akadēmisko budisma skolu novirzienu, kas izveidojās pāris gadsimtu laikā pēc Šākjāmuni nāves. Taču reformu rezultātā I gs. p.m.ē. rodas Mahājānas virziens, kas akcentē atgriešanos pie sākotnējā budisma būtības pretstatā Abidarmas formālajam un akadēmiskajam budismam. Savukārt tantriskais budisms rodas Mahājānas budisma perioda norietā.⁴¹

Daudzkrāsainā Kālačakras smilšu mandala attēlo sarežģītu kosmoloģiju. XIV Dalailama saka, ka Kālačakra ir līdzeklis miera sasniegšanai visā pasaulē. Tā satur iespaidīgu informāciju un sniedz ieskatu par neizmērojami plašo saistību indivīda pastāvēšanai vienlaicīgi fiziskajā, garīgajā un psihiskajā pasaulē. Saskaņā ar Kālačakras tekstu pastāv trīs laika cikli – ārējais, iekšējais un mainīgais. Pirmais attiecas uz visuma ģeogrāfiju un astroloģiskajiem aprēķiniem par planētu kustību. Iekšējā Kālačakra koncentrējās uz cilvēka prāta un ķermeņa darbību. Trešais cikls sastāv no trīs sīkākiem iedalījumiem - Kālačakras iniciāciju, meditācijas fāzi (*sadhana*) un noslēdzošo fāzi jeb realizāciju. Visi trīs cikli ir savstarpēji saistīti. Cilvēka fizioloģija, prāts un kosmos atspoguļojas cits citā.⁴²

1.2. Mandalas funkcija

Sakārtots haoss ir mandalas svarīgākā pamatideja. Mandalas struktūra nodrošina kārtību. Mandalas princips ietver samsāras un nirvānas mandalas, kuras pēc būtības ir ekvivalentas. Čogjam Trungpa (Chogyam Trungpa) norāda, ka mandalas diagrammu un dievību skaidrojums ir neauglīgs process, ja nav zināšanu un izpratnes par mandalas principu.⁴³

³⁹ Martin Brauen, *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009), 52.

⁴⁰ Jessica Rawson et al., *The British Museum Book of Chinese Art* (London: The British Museum Press, 2007), 162.

⁴¹ Akira Sadakata, *Buddhist Cosmology: Philosophy and Origins* (Tokyo: Kōsei Publishing Co., 2009), 11,19.

⁴² Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 233-234.

⁴³ Chogyam Trungpa, "Orderly Chaos: The mandala Principle," in *The Collected Works of Chogyam Trungpa, Volume Six*, ed. S. C. Kohn (Boston: Shambala Publications Inc., 2004), 305-306.

Mandalas uzdevums ir palīdzēt saskatīt lietu patieso dabu. Būtībā visas mandalas ir līdzīgas, lai gan katra atsevišķi ir unikāla.⁴⁴ Mandalas vienkāršākajā līmenī parādās adepta saistība ar fenomenu pasauli. Students iepazīst mandalas principu caur savu dzīves pieredzi.⁴⁵

1.3. Mandalas simbolisms

Mandala sastāv no piecām daļām – simbolu vai tēlu centrā un četriem vienlīdzīgi sadalītiem segmentiem ap to. Katrā no segmentiem ārējā malā atrodas vārti. Tos sargā biedējoša izskata sargi, kurus reizēm dēvē par vārtu aizbildņiem. Tie ir bruņoti, necilvēciskā izskatā un bijību iedvesoši. Viņi uzrauga vārtus vienatnē vai ar sieviešu kārtas līdzinieci, dejojot neprātīgas dejas. Terminoloģijā šīs dēmoniskās būtnes apzīmē kā vighnāntakas, saskaņā ar itāļu izcelsmes austrumu kultūras pētnieku Džusepi Tuči (Giuseppe Tucci). Šīs būtnes aizsargā rituāla sakrālas vietas šķīstumu un iznīcina traucēkļus, kas kavē adepta ceļojumu uz gaismu. Vārtu sargi faktiski ir dēmoni, bet to attēlojums ikonogrāfijā ir neprecīzs, atskaitot nāves dievu Jamu (Yama), tādēļ tos apzīmē kā biedējošās dievības. Jāatzīmē, ka mandalas vārtu sargi var būt arī uzbrūkoši, ņemot vērā, ka viņi atrodas uz apziņas sliekšņa.⁴⁶

Trīsdimensionālās mandalās dievības sargā sešus virzienus – četrus horizontālus un divus vertikālus.⁴⁷

Tuči norāda, ka ne vienmēr mandalās ir attēlotas dievības. To vietā var būt simboli vai atsevišķi burti, taču būtība un nozīme nemainās. Dievības sastāv no diviem aspektiem – smalkā un raupjā. Pirmo reprezentē mantra⁴⁸, bet otro aspektu tēls vai veidols.⁴⁹ Kālačakras smilšu mandalā visas dievības attēlo simboliski ar punktu vai sanskrita sākuma zilbēm, izņemot galveno Kālačakras dievību. Šajā gadījumā simbolismam ir praktisks nolūks, jo mandalas izmēri ierobežo visu dievību attēlošanu pilnībā, neizmantojot simbolus.⁵⁰

⁴⁴ Herbert V. Guenther and Chogyam Trungpa, *The Dawn of Tantra* (Boston: Shambala Publications Inc., 1975), 18.

⁴⁵ Ibid., 21.

⁴⁶ Giuseppe Tucci, *The Theory and Practice of the Mandala* (New York: Dover Publications, Inc., 2001), 49-50, 58-60.

⁴⁷ Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 224-226.

⁴⁸ Īsu zilbju kombinācija bez tiešas vai viegli tulkojamas nozīmes. Skaņas formula ir svarīga mantru skandēšanā vai skaitīšanā, nevis tās nozīme. Mantras burtiskā nozīme ir Budas izteikti vārdi vai skaņas. (Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 512.)

⁴⁹ Giuseppe Tucci, *The Theory and Practice of the Mandala* (New York: Dover Publications, Inc., 2001), 49-50, 60.

⁵⁰ Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 178.

1.3.1. Kālačakras mandala

Tantriskais jeb Vadžrajānas (Vajrayāna) budisms attīstījās agrīnajā Mahājānas budismā periodā. Kālačakra nozīmē *laika rats* (The wheel of time). Tā savā veidā ir filosofija par laiku, jo mācības teksta sākumā ir norāde par visa kosmosā esošā sākumu *laikā*.⁵¹

Kālačakras tantra ir viena no vissarežģītākajām mācībām Tibetas budismā. Vēsturiski to praktizēja tikai Tibetā un Mongolijā. Mūsdienās tā gūst arvien lielāku popularitāti Rietumos, pateicoties XIV Dalailamas veiktajām iesvētībām desmitiem tūkstošu rietumnieku. Šāds solis veikts, lai saglabātu Kālačakras tantras mācību. Tradicionāli tā bija ezotēriska mācība ar labi zināmām ārējām izpausmēm un formām, bet meditācijas prakses plašākai publikai bija ierobežotas.⁵²

Tibetas, Ķīnas un Austrumindijas vadžrajānā *devatās*⁵³ apvieno īpašās grupās, izmantojot mandalas, kuras novieto *čakrās*⁵⁴. Attīstoties ikonogrāfijas idejai tantriskajā budismā, VI – XII gs. parādās liels daudzums īpaši izstrādātu mandalu. Pēc XI gs. saglabājas divas mandalu tradīcijas. Pie pirmās grupas pieskaitāmas Indijas-Tibetas budisma mandalas, bet otro grupu pārstāv mandalas saistītas ar japāņu praksēm. Indijas-Tibetas mandalas lieliski atspoguļo anuttarajogas (*anuttarayoga*)⁵⁵ izplatību no Indijas līdz Tibetai, atskaitot dažus akmens reljefa tēlus, kuriem nav saglabājušies indiešu pirmtēli.⁵⁶

1.3.1.1. Mandalas krāsu materiāli

Mandalu veido no dažāda veida dabiskajiem materiāliem, sākot ar sasmalcinātiem dārgakmeņiem, rīsu graudiem, ziedlapām, beidzot ar smilšveidīgiem akmens graudiņiem. To krāsa un raupjums atšķiras. Mandalas pamatkrāsas ir baltā, melnā un zilā, sarkanā, dzeltenā, zaļā. Katrai no pēdējām četrām krāsām ir trīs toņi – gaišs, vidējs, tumšs. Rezultātā Kālačakras mandalas veidošanā izmanto 14 krāsas.⁵⁷

⁵¹ Urban Hammar, *Studies in the Kālacakra Tantra* (Stockholm: Department of Ethnology, History of Religions, and Gender Studies, 2005), 5.

⁵² Ibid., 6-7.

⁵³ Dažādu debesu pasaulu iemītnieki. (Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 1* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 309.)

⁵⁴ Smalkā enerģētiskā ķermeņa koncentrācijas punkti. Vadžrajānas budisti un tantriskie hinduisti tic, ka čakras atspoguļo fizisko ķermeni. (Edward A. Irons, *Encyclopedia of Buddhism* (New York: Fates On File, 2008), 579.)

⁵⁵ Augstākā tantriskā joga budismā. (Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 1* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 305.)

⁵⁶ Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism, Vol. 2* (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 511.

⁵⁷ Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 178.

1.3.1.2. Mandalas veidošana

Viss mandalas veidošanas rituāls ir ļoti sarežģīts. Taču to var sadalīt sešos posmos. Pirmais etaps ir rituālā attīrīšanās. Ikvienam tā dalībniekam jābūt fiziski un garīgi šķīstam. Mazgāšanos un gavēšanu ievēro saskaņā ar noteiktās mandalas tradīcijas priekšrakstiem. Tālāk rūpīgi izvēlās apvidu un laiku mandalas veidošanai. Jāizvēlas labvēlīga diena un vieta pie tekošiem ūdeņiem kā upe vai jūra. Pilsētas gadījumā mandalas veidošanas zemei jābūt īpaši nodalītai un jāatrodas ziemeļu pusē no apdzīvotās vietas. Pēc zemes izvēles to attīra no akmeņiem, zāles, kokoglēm un citiem objektiem, kas traucē virsmai būt plakanai un līdzenai. Tādejādi jau no paša rituāla sākuma vieta norāda uz līdzību ar transcendentu plakni, par kuru ceremonijas laikā pārveidos mandalu. Pirmo posmu noslēdz zemes attīrīšana no dēmoniem – Māras un viņas palīgiem, piesaucot Zemes dievību. Pēc tam zemei pieskaras ar vadzru, tā transformējās par vadzru un kļūst par dimantu. Jāatceras, ka Šākjamuni pēc Bodgajā pavadītās naktis piesauca Zemes dievību būt par liecinieku sasniegtai *apgaismībai*. Tādejādi mandala ir ideāla Bodgaja.⁵⁸

Otro posmu veido mandalas kontūru zīmēšana. Jāņem vērā, ka Tibetas budismā mandalas veido saskaņā ar precīzām antīko budistu tekstu rakstveida norādēm. Kālačakras iesvētīšanā mandalas ģeometriskās kontūras sāk skicēt otrajā dienā, izmantojot krītu, kokogli vai zīmuli. Klasiski mandalas kontūras veido uz stingras koka pamatnes, sākot ar divām perpendikulārām līnijām, kuru krustpunkts top par mandalas centru. Skices ir zilā vai sarkanā krāsā. Tās kalpo par vadlīnijām mandalas konstruēšanā ar smiltīm, krāsām vai citiem izejmateriāliem.⁵⁹ Dž. Tuči skaidro, ka mandalas kontūru novilkumiem izmanto divas auklas. Pirmā ir baltā krāsā, bet otrā aukla ir savīta no pieciem dažādu krāsu diegiem. Krāsaino auklu izmanto dievu figūru zīmēšanā. To dēvē par zināšanu (gnosis) auklu. Mandalas iekšējās pamatvirsmas pamata sadalījumu zīmē ar vienu līniju no ziemeļiem uz dienvidiem un otru līniju no austrumiem uz rietumiem. Šīs divas līnijas jeb brahmasūtra ir Meru simbols, kuram atbilst vidējais kanāls cilvēka smalkajā ķermenī jeb mikrokosmosā.⁶⁰

Trešais posms sastāv no mandalas veidošanas. Tradicionāli mandalu vienmērīgā ātrumā glezno četri mūki. Katrs savu mandalas kvadrātu. Gleznošanu sāk no mandalas centra, neatkarīgi no tās izmēra. Namgjal klostera mūki katru mandalas vissīkāko detaļu apgūst un iegaumē no galvas vismaz trīs gadu apmācības programmā. Svarīgi atcerēties, ka šajā procesā

⁵⁸ Giuseppe Tucci, *The Theory and Practice of the Mandala* (New York: Dover Publications, Inc., 2001), 85-86.

⁵⁹ Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 182-183.

⁶⁰ Giuseppe Tucci, *The Theory and Practice of the Mandala* (New York: Dover Publications, Inc., 2001), 87.

mūki stingri ievēro budistu rakstu norādes mandalas veidošanā. Improvizācija un brīva stila mākslinieciskas izpausmes nav pieļaujamas. Mandalas veidošanas laikā gūto iedvesmu un radošumu mūki transformē mandalas gleznošanas prasmju pilnveidošanā, kā arī veltot citiem procesa laikā uzkrātos garīgos un radošos nopelnus. Mandalas precizitātei ir liela nozīme, jo tā satur Budas norādes apgaismības sasniegšanai. Mūsdienās atsevišķos Tibetas klosteros līdzīgi kā senatnē budistu mūki smilšu mandalas veido ar pirkstiem. XVIII gs. tibetieši izgudro čakpu (chakpu). Tas ir garš un šaurs piltuvveidīgs metāla instruments rievotu metāla joslu ārpusē. Smilšu mandalas veidošanā izmanto divus čakpu. Vienā iepilda smilšu graudiņus, bet ar otru izmanto vibrācijas radīšanai, berzējot piepildītās čakpu rievoto joslu. Rezultātā kontrolētā daudzumā un ātrumā no smilšu piepildītās čakpu birst smilšu graudiņi. Čakpu ar lielu atvērumu izmanto masīvu detaļu gleznošanā, savukārt metāla instrumentu ar mazu diametru lieto smalku detaļu izpildē. Mandalas veidotājs roku atbalsta uz mandalas veidošanas pamata, bet čakpu tur brīvi kreisās rokas plaukstā, virzot un līdzsvarojošot to ar īkšķi. Čakpu rievotā mala ir vērsta uz augšu. Mandalas smilšu līniju un stūru taisnošanai izmanto koka kasīkli (tib. shinga). To lieto mandalas smilšu pārvietošanai, ja veidošanas procesā ir pieļautas vai atklātas nejaušas kļūdas. Sīku detaļu kļūdu gadījumā čakpu lielāko galu apklāj ar audumu gabalu, kas kalpo par filtru smilšu graudiņu nenokļūšanai mūka mutē, saudzīgi atsūcot smilšu graudiņus no kļūdainās mandalas daļas. Meistarīga čakpu lietošana dod iespēju veidot mandalu, sākot ar pāris smilšu graudiņiem no viena pieskāriena čakpu, līdz pat vienmērīgi kontrolētai smilšu graudiņu plūsmai no čakpu. Šiem instrumentiem ir īpaša nozīme budistu praksē. Tie simbolizē gudrību un līdzjūtību, bet mandalas radīšanas procesā rada dobjū skaņu, ko mūki saista ar tukšuma konceptu budismā. Pabeigta mandala, pateicoties čakpu darbībām, simbolizē apgaismotības stāvokli.⁶¹

Ceturtajā posmā mūki mandalas veidošanu noslēdz ar iesvētīšanas ceremoniju.

Pagaidu mandalas noslēdzošajos jeb piektajā un sestajā etapā mandalu izjauc un izkaisa. Tas ir solis tuvāk apgaismota prāta stāvoklim. Jāatzīmē, ka mūku rūpīgums un koncentrācija uz veicamo darbu nemainās mandalas veidošanas un izjaukšanas procesos. Daudziem rietumniekiem skaistās un daudzkrāsainās smilšu mandalas izjaukšana izraisa skumjas un neizpratni. Taču to viegli izskaidrot, jo rietumnieku kultūrā prāta stāvoklis ir orientēts uz paaugstinātas vērtības piešķiršanu objektam vai īpašumam. Budisti savukārt ar pagaidu mandalas izjaukšanu vizuāli demonstrē visu fenomenu nepastāvību. Turklāt mandalas veidošana un izjaukšana ir labākais veids tradīcijas uzturēšanā un saglabāšanā. Sakrālajā

⁶¹ Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 193-196.

kontekstā mandala ir tikai daļa no daudz lielāka rituāla. Kālačakras smilšu mandalas gadījumā tā kalpo par līdzekli skolotājam tantras praktizēšanas pilnvaru piešķiršanā adeptam, - tādejādi tas noslēdz mandalas veicamo funkciju. Pirms tās izjaukšanas rituāla skolotājs izsaka pateicību izsuktajām dievībām un aicina tās atgriezties savās sakrālajās mājās. Pēc tam turpinās mandalas izjaukšana un smilšu izkaisīšana vietējos tekošajos ūdeņos.⁶²

1.3.1.3. Mandalas elementu nozīme

Apkārt Kālačakras (sk. 1. piel.) kvadrātveida pilij atrodas seši apli ar vienotu centru. Vistuvāk centram atrodas dzeltenas krāsas aplis, tas simbolizē zemi. Nepārtraukti savienoti zaļas krāsas krusti vai svastikas norāda uz zemes noturību. Jāatzīmē, ka uz zemes apla attēlotā saule Dienvidrietumos un pilnsmēness Ziemeļaustrumos simbolizē kosmosu. Baltas krāsas aplis ir otrais no centra. Tas simbolizē ūdeni. Aplis satur dažādas formas ūdens viļņu kontūras. Tā austrumu pusē atrodas putnu karalis Kadings Anila (Khading Anila), bet apla rietumos ir atainots lauva ar astoņām kājām jeb Senge Kanpa Gjepa (Gyepa). Abi mistiskie dzīvnieki ir iejūgti kaujas ratos. Uz katra no tiem atrodas lotosa zieds ar niknām un aizsargājošām dievībām uz tā, attēlotām punkta formā. Trešais aplis ir rozā krāsā, tas simbolizē uguni. Ceturtais aplis ir pelēkā krāsā, tas simbolizē vēju. Šie divi apli kopā simbolizē kapsētu. Uz aplu robežlīnijas ir izvietoti desmit rati. Sarkanās krāsas rati atrodas pretim vārtu ieejām – pa vienam lielam ratam Ziemeļos un Dienvidos, bet diviem maziem pāru ratiem Rietumos un Austrumos. Katrs no četriem lielajiem baltajiem ratiem atrodas precīzi pa vidu sarkanās krāsas ratiem. Uz katra rata centrā atrodas lotosa zieds. Tas kalpo par sēdvietu nežēlīgām sieviešu kārtas dievietēm, kuras ir apskāvušas vīriešu kārtas čūskas (naga) dievības, simboliski attēlotas ar punktiem no smilšu graudiem. Uz kapsētas aplu robežlīnijas atrodas 88 sākuma zilbes, kuras attēlo galvenos garus starp miljoniem. Jāņem vērā, ka katrā ievērojamā kapsētā ir septiņas sanskrita sākuma zilbes. Piektais aplis, skaitot no centra, ir zaļā krāsā. Tas simbolizē kosmosu. Starp apla malām pa vidu atrodas nepārtraukta aizsargbarjera pret ļaunajiem gariem, veidota no vadžrām un dekoratīviem elementiem zelta krāsā. Nožogojams mērķis ir aizsargāt adeptu prakses laikā. Sestais jeb ārējais aizsargājošais aplis ir 32 mainīgu toņu nokrāsā. Tas simbolizē gudrību. Varavīksnes veida nokrāsas veido piecas pamatkrāsas – sarkana un dzeltena uguns formā, zila un zaļa lapu formā, bet baltā krāsa parādās ēnošanā un atšķirīgu toņu veidošanā. Šīs pamatkrāsas simbolizē piecas Budas

⁶² Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 250-252.

gudrības. Ārējam aplim nav robežlīnijas. Tas norāda, ka Budas darbi un līdzjūtība pret visām jūtošajām būtnēm ir neierobežota.⁶³

Tuvāk centram atrodas Apgaismotā ķermeņa mandala ar četrām ieejām. Austrumu vārtos ratus velk septiņi vepri. Dienvidu vārtos to dara septiņi zirgi. Savukārt Rietumu mandalas ieejā ratus velk septiņi ziloņi, bet Ziemeļu vārtos - septiņas sniega lauvas. Visos ratos atrodas pa divām aizsargājošām dievībām.⁶⁴

⁶³ Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 224-227.

⁶⁴ *Ibid.*, 216-217.

2. MANDALA JUNGA PSIHOLOĢIJĀ

„This is the first mandala I constructed in the year 1916, wholly unconscious of what it meant.”⁶⁵

M. Brauens grāmatā *Mandala: sakrālais aplis Tibetas budismā (Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism)* raksta, ka Jungu var apbrīnot par viņa spēju neatlaidīgi un sistemātiski iepazīt citu tautu kultūras un tradīcijas. Pateicoties tieši viņa interesei par Austrumu gudrībām un reliģijām, rietumniekiem vārds *mandala* vairs nav svešs un nezināms sanskrita termins. Pētniecībā nedrīkst aizmirst, ka Junga zināšanās par Tibetas budismu bija ļoti ierobežotas. Tas izskaidrojams ar autoritatīvu pētījumu un publikāciju trūkumu Junga dzīves laikā, kā rezultātā mandalas interpretēja bieži kļūdaini.⁶⁶

Rumāņu izcelsmes reliģiju pētnieks M. Eliade grāmatā *Joga: nemirstība un brīvība (Yoga: Immortality and Freedom)* raksta, ka Jungs atklāj mandalas, analizējot pacientu zīmējumus. Saskaņā ar Jungu mandala attēlo indivīda psihes dziļākos slāņus jeb struktūras. Tām ir centrālā loma sekmīga individuācijas procesa beigu posmā, kad pacientiem sapņos, retāk vīzijās spontāni parādās mandalas. To manifestācija liecina par pacienta veselības stāvokļa uzlabošanos. Viņa psihe apziņā asimilē daļu no kolektīvas bezapziņas, kas līdz šim bija neaptverta un traucēja pacienta personības integritāti.⁶⁷

Iedziļinoties Junga darbos un izteikumos, jāsecina, ka tie vienmēr atradušies transformācijas stāvoklī. I. Šuvajevs norāda, ka tas izskaidro Junga darbu daudznozīmīgās interpretācijas iespējas. Jāņem vērā, ka Junga tekstu izpratne ir vistiešāk saistīta ar lasītāja interesi, pieredzi un zināšanām. Tas ir radošs process, kurā Jungs aicina uz sarunu un pārdomām.⁶⁸

„Katram savs Jungs” – tā rezumē E. Cacure rakstā *Visbūtiskākās pieredzes meklējumos: Ieskats K. G. Junga atziņās par reliģiju*.⁶⁹

⁶⁵ Šī ir pirmā mandala, ko es izveidoju 1916.gadā, pilnībā neapzinoties tās nozīmi. (C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 206.)

⁶⁶ Martin Brauen, *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009), 225-226.

⁶⁷ Mircea Eliade, *Yoga: Immortality and Freedom* (New Jersey: Princeton University Press, 2009), 226.

⁶⁸ Karls Gustavs Jungs, *Psiholoģiskie tipi*, 2.papildinātais izdevums (Rīga: Zvaigzne ABC, 1996), 19.

⁶⁹ Elmīra Cacure, „Visbūtiskākās pieredzes meklējumos: Ieskats K. G. Junga atziņās par reliģiju” // *Ceļš, teoloģisks un kultūrvēsturisks izdevums, Nr. 52*, red. E. Grīslis u.c. (Rīga: LU Teoloģijas fakultātes izdevniecība "Ceļš", 2000), 177.

2.1. Kas ir Jungs?

Karls Gustavs Jungs (Carl Gustav Jung) ir šveiciešu izcelsmes psihiatrs un analītiskās psiholoģijas pamatlicējs. Dzimis 1875.gada 26.jūlijā Kesvilā (Keswil), netālu no Konstances (Constance) ezera. Viņa tēvs bija Šveices reformētās baznīcas mācītājs. Jau agrā bērnībā Jungs iepazīst salīdzinošo reliģiju vēsturi caur ilustratīvo grāmatu, kuru bieži skatījās un lasīja kopā ar māti. Sešu gadu vecumā tēva uzraudzībā Jungs sāk apgūt latīņu valodu. Rezultātā viņš bez aizķeršanās lasa un saprot mazpazīstamus un senus latīņu tekstus. Vēlāk Jungs turpina mācības ģimnāzijā un Bāzeles universitātē. Sākotnēji Jungu saista arheoloģija, taču viņš izšķiras par labu medicīnas studijām, jo tās sniedz iespēju nodarboties ar zinātni un vienlaicīgi nodrošināt sevi ar iztikas līdzekļiem. 1900.gadā Jungs iegūst medicīnas grādu. Viņu nosūta par terapeita palīgu uz respektablu Burgolzli slimnīcu Cīrihē. Divus gadus vēlāk Jungs kļūst par vecāko terapeitu, tajā skaitā viņu nozīmē par psihiatrijas lektoru Cīrihes universitātē.⁷⁰

2.2. Funkcija

Mandala ir pretlīdzeklis haotiskiem prāta stāvokļiem.⁷¹

Mandalu izmanto kā rīku meditācijā, koncentrācijas uzlabošanā un cilvēka iekšējās pasaules izpratnē un sakārtošanā. Jungs uzsver, ka individuālo mandalu simboli ar līdzīgiem vai identiskiem pamatprincipiem un elementiem ir sastopami visās pasaules malās un laikos. Taču darbā *Par Mandalas simbolismu* publicētās pacientu mandalas ir no jauna radītas bez ārējo faktoru ietekmes. No tā izriet, secina Jungs, ka katrā indivīdā jābūt transapziņas izpausmei. Parasti cilvēkam tā ir neapzināta, tādēļ Jungs to definē par kolektīvo bezapziņu. Savukārt arhetipi jeb pirmatnējie tēli ir simbolu rašanās pamats, tajā skaitā mandalu. Jungs norāda, ka cilvēce ir zaudējusi zināšanas par bezapziņas radīto simbolu pirmavotu. Saskaņā ar Jungu cilvēkiem jālasa antīki teksti un jāanalizē senu civilizāciju kultūras. Tas ir veids, kā atjaunot zaudētās zināšanas un rast izskaidrojumu pacientu psihe attīstības procesā radītajiem simboliem. Jungs ir pārliecināts, ka psihe dziļākie slāņi satur vēsturiskas zināšanas. Mūsdienu cilvēks par tām nojauš, taču pagaidām pilnībā tās nespēj izprast.⁷²

2.2.1. Psihes struktūra Junga psiholoģijā

Junga psiholoģijā viennozīmīgi nepieciešams iepazīties ar psihe struktūru padziļinātai mandalu izpratnei, pretējā gadījumā mandala ir tikai individuāls zīmējums ar atsevišķu simbolu skaidrojumu. Tieši psihe struktūra Junga psiholoģijā izskaidro mandalas simbolu

⁷⁰ Mary Ann Mattoon, *Jungian Psychology in Perspective* (New York: The Free Press, 1985), 3-5.

⁷¹ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), 10.

⁷² C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (London: Routledge, 1980), 383-384.

analoģijas dažādos laika periodus atšķirīgu pasaules tautu kultūrās. Strukturizējot psihi, Jungs sniedz izskaidrojumu pacientu patoloģiskajiem stāvokļiem. Mandala darbojas kā indikators pacienta psihe stāvokļa un izmaiņu novērtēšanai.

Jungs bezgalīgās psihe studēšanas iespējas pielīdzina sistemātiskai pasaules iepazīšanai, kas ir ārpus cilvēka iespējām un varēšanas.⁷³

Indivīds pasauli apzinās ar redzi, dzirdi, pieskārieniem un ožu. Jungs uzskata, ka apziņa cilvēkā ieplūst ar māņu orgānu palīdzību. Cilvēks tās saturu piedzīvo acumirkļi. Apziņas saturu veido septiņas grupas. Jungs norāda, ka sapņus var uzskatīt par apziņas fantāzijām ar nemanipulētu un iracionālu raksturu. Tie ir vissvarīgākie un visredzamākie bezapziņas psihe procesu rezultāti apziņā. Jāatceras, ka miega stāvoklī apziņa ir ierobežota, bet psihe pārstāj darboties un pastāvēt.⁷⁴

Cilvēka patoloģiskie stāvokļi ir klasiski bezapziņas psihe aktivitātes piemēri. Jungs skaidro, ka gandrīz visi histērijas, nepārvaramās tieksmes neirozes, fobiju un vairums šizofrēnijas simptomu pirmsākumi meklējami bezapziņas psihe darbībā. Rezultātā šie piemēri pamato bezapziņas psihi. Taču jāsaprot, ka tā nav pieejama tieši. Tādejādi bezapziņa satur psihi.⁷⁵

Junga izpratnē kolektīvā bezapziņa ir darbības cilvēka psihe dziļumos. Viņš psihi iedala trīs līmeņos: apziņa, personiskā apziņa un kolektīvā bezapziņa. Personiskās apziņas saturu Jungs dala divās kategorijās. Pie pirmās pieder neapzināts saturs, kuru cilvēks apspiedis no apziņas, aizmirsis vai, samazinoties satura nozīmīgumam apziņā, dabīgā veidā kļuvis neapzināts. Otrās kategorijas saturu veido sajūtu iespaidi. Tie nesasniedz apziņu, bet kaut kādā veidā nokļūst psihē. Precīzu mehānismu Jungs nenorāda. Savukārt kolektīvā apziņa visiem cilvēkiem ir kopēja. Tā sastāv no mitoloģiskajiem motīviem vai pirtēliem.⁷⁶ Kolektīvā bezapziņa satur visu cilvēces attīstības gaitā uzkrāto garīgo mantojumu. Tas no jauna dzimst katra indivīda smadzeņu struktūrā. Cilvēka apzinātais prāts ir gaistošs fenomēns. Tas pilda pagaidu pielāgošanās funkciju. Savukārt bezapziņa ir psihe instinktīvās dabas avots. Bezapziņas ārējo veidu nosaka arhetipi. Jungs izceļ faktu, ka vēsturiski ietekmīgāko ideju pamats ir arhetipi. Tas attiecas uz pasaules populārākajām reliģijām, lielākajiem zinātnes un filozofijas atklājumiem. Jungs norāda, ka mūsdienu cilvēka sasniegumi ir apzinātas arhetipu ideju variāciju transformācijas. Faktiski ir divu veidu pasaules. Apziņas funkcija

⁷³ C. G. Jung, *The Structure and Dynamics of the Psyche, Second Edition* (London: Routledge, 1991), 139.

⁷⁴ *Ibid.*, 140-143.

⁷⁵ *Ibid.*, 143.

⁷⁶ *Ibid.*, 151-152.

indivīdam ļauj atpazīt un uztvert ārējo pasauli caur maņām, bet cilvēka iekšējo pasauli pārveido redzamā realitātē kā mandalas zīmējumos.⁷⁷

Būtībā, neiepazīstot psihi struktūru Junga psiholoģijā, mandalu analīze ir virspusēja un neobjektīva.

2.3. Mandalas simbolisms

Ķīniešu alķīmiskā traktāta *Zelta zieda noslēpums* (*The Secret of the Golden Flower*) komentārā Junga norāda, ka viskrāšņākās un visskaistākās mandalas ir Tibetas budismā.⁷⁸ Lai arī Jungam ir pietiekoši liela Eiropas mandalu kolekcija, viņš secina, ka Austrumu mandalas sasniedz izteiktāku pilnīgumu un harmoniju.⁷⁹

Paleolīta laikmeta Rodēzijā atklātais „saules rats” (sunwheel) ir Jungam visnenāk zināmā mandala. Tā ir balstīta uz četriem principiem. Junga skaidrojums, ka lietas tik senā cilvēces vēsturē viennozīmīgi ir saistītas ar bezapziņas visdziļākajiem slāņiem. Tās nevar apzināti izdomāt, bet var tikai attīstīt un darīt pieejamas no bezapziņas aizmirstajiem dziļumiem.⁸⁰

Esejā *Sapņu analīze* Junga skaidri norāda atšķirību starp zīmi un simbolu. Saskaņā ar Jungu zīmes attēls ir nozīmes ziņa vienmēr kaut kas mazāks par pašu zīmējumu. Savukārt simbola nozīme vienmēr ir kaut kas vairāk par tā tūlītējo un acīmredzamo nozīmi. Junga uzsvērt, ka simboli rodas dabiski vai spontāni no bezapziņas. Sapņi ir galvenais zināšanu avots par simbolismu. Retāk simboli sastopami visdažādākajās psihi izpausmēs, simboliskās domās, jūtās un rīcībā. Neatkarīgi no intelekta vai radošajām spējām, cilvēks apzināti rada tikai un vienīgi zīmes. Simbols rodas neapzināti un negaidīti. Junga simbolus iedalīja divās kategorijās. Pie pirmās kategorijas pieder individuālie simboli, bet otrā kategorija pamatā sastāv no reliģiska rakstura simboliem. Junga tos definēja par kolektīvajiem simboliem.⁸¹

Junga izšķir divus mandalu rašanās avotus. Pirmais ir bezapziņa. Tā rada spontānas fantāzijas. Otrās avots ir cilvēka ikdienas dzīve. Dzīvojot saskaņā ar sevi, attīstās *indivīda*⁸²

⁷⁷ C. G. Jung, *The Structure and Dynamics of the Psyche, Second Edition* (London: Routledge, 1991), 158.

⁷⁸ *The Secret of the Golden Flower*, translation and explanation Richard Wilhelm, commentary C. G. Jung (San Diego: The Book Tree, 2010), 97.

⁷⁹ *Ibid.*, 137.

⁸⁰ *Ibid.*, 105.

⁸¹ C. G. Jung, *Man and his Symbols* (New York: Anchor Press, 1988), 55.

⁸² Junga terminoloģijā indivīds ir cilvēks ar unikālu psiholoģiju, kuram ir a priori bezapziņa. (C. G. Jung, *Psychological Types or The Psychology of Individuation* (New York: Pantheon Books, 1953), 560-561.)

intuīcija. Tās apzinātība izpaužas zīmējumos. Saskaņā ar Austrumu uzskatiem mandala iedarbojas uz tās veidotāju, paralēli esot simboliskam izteiksmes veidam.⁸³

Svarīgi atzīmēt, ka Junga psiholoģijā lielākā daļa mandalu ir primitīvas un vienkāršas formas zīmējumi. Vairums pacientu ir bez pieredzes zīmēšanas tehnikā. Jungs skaidro, ka uzsvars ir uz mandalas elementu dziļāko nozīmi un pacientu apņēmību tās zīmēt.⁸⁴ Gadījumos, kad pacienti rada krāšņas un detalizētas mandalas. Jungs to īpaši norāda mandalas aprakstā. Uzsverot, ka pacients ir mākslinieciski apdāvināts.⁸⁵ Iespējams, Jungs izveido šo dalījumu, balstoties uz savu pieredzi mākslā. Junga pirmā mandala *Systema Munditotius* ir simetriska un daudzkrāsaina. Tā satur dažādu reliģiju un kultūru simbolus ar kaligrāfiskiem paskaidrojumiem.⁸⁶ Jungs jau agrā bērnībā bieži apmeklēja Bāzeles mākslas muzeju. Vēlāk pēdējos studiju gados viņš aptuveni gadu nodarbojas ar glezniecību, uzrādot labas tehniskās zināšanas un izsmalcinātu ainavu gleznošanas stilu. Uzturoties Parīzē, Jungs daudz laika pavada gleznojot ar eļļas un akvareļa krāsām. Bieži apmeklēja Luvras muzeju, pievēršot īpašu uzmanību Ēģiptes senlietām, antīkajiem un Renesanses perioda mākslas darbiem. Viņš vērīgi analizēja holandiešu gleznotāja Fransa Hala, itāļu gleznotāju Leonardo da Vinči un Fra Andželiko darbus. 1903. gada sākumā Jungs dodas uz Angliju. Londonā viņš apmeklēja Britu muzeju, uzmanīgi aplūkojot Ēģiptes, Acteku un Inku ekspozīcijas kolekcijas.⁸⁷ Junga eksperimenti ar sevi un plašais interešu diapazons, tajā skaitā māksla, izskaidro viņa spēju analītiski strukturizēt un saskatīt mandalu simboliem analogijas visdažādākajos pasaules tautu kultūru mantojumos.

2.3.1. *Systema Munditotius*⁸⁸

1916.gada 16.janvārī Jungs uzzīmēja pirmo *Systema Munditotius* skici. Tā vienlaikus ir mandala un darba *Septiņi sprediķi mirušajiem (Sermones)* kosmoloģijas ilustrācija. Šis zīmējums ir daļa no *Melnajām grāmatām (Black Books)*.⁸⁹ Tās ir Junga piezīmes par aktīvas iztēles eksperimentiem ar sevi, noformētas dienasgrāmatu formā.⁹⁰ *Melnās grāmatas* sastāv no sešām neliela izmēra ādas piezīmju grāmatām melnā krāsā.⁹¹ Jungs tās izmanto, lai

⁸³ *The Secret of the Golden Flower*, translation and explanation Richard Wilhelm, commentary C. G. Jung (San Diego: The Book Tree, 2010), 99-100.

⁸⁴ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), 383.

⁸⁵ *Ibid.*, 367, 371, 376.

⁸⁶ C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 364.

⁸⁷ *Ibid.*, 196.

⁸⁸ Visu pasaulu sistēma. (Barry Jeromson, "Systema Munditotius And Seven Sermons: Symbolic Collaborators In Jung's Confrontation With The Dead," *Jung History, A Semi-Annual Publication Of The Philemon Foundation* Volume 1, Issue 2 (Winter 2005–2006): 6.)

⁸⁹ C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 206.

⁹⁰ C. G. Jung et al., *Introduction to Jungian Psychology: Notes of the Seminar on Analytical Psychology Given in 1925* (USA: Princeton University Press, 2012), XII.

⁹¹ C. G. Jung, *Memories, Dreams, Reflections* (New York: Vintage Books, 1989), 188.

dokumentētu savas fantāzijas un refleksijas par tām.⁹² Vēlāk savā Cīrihes nama bibliotēkā Junga sastāda *Liber Novus* jeb *Sarkano grāmatu*. Gandrīz puse no *Liber Novus* uzmetuma sastāv no Melno grāmatu pierakstiem. *Sarkanajā grāmatā* Junga saglabā pierakstu valodu un saturu, tādejādi saglabājot fiksēto fantāziju precizitāti. Galvenā atšķirība starp *Melnajām grāmatām* un *Sarkano grāmatu* ir adresāts. *Melnās grāmatas* ir Junga piezīmes privātai lietošanai, bet *Liber Novus* Junga dara pieejamu visiem interesentiem publiski.⁹³

Darbu *Septiņi sprediķi mirušajiem* Junga saraksta dīvainos apstākļos. 1916.gada kādā svētdienas pēcpusdienā Junga namā pie Cīrihes pēkšņi bez apstājas un uzstājīgi sāk zvanīt durvju zvans. Junga redz, ka zvans kustas, bet nav zvanītāja. Šajā mirklī viņu pārņem priekšnojauta, ka tūlīt kaut kas atgadīsies. Pēc īsa mirkļa namu sāk piepildīt neskaitāmi gari. Namā kļūst grūti elpot, jo gaiss no garu klātbūtnes ir burtiski sabiezējis. Junga sev uzdod jautājumu, kas Dieva dēļ šeit darās. Uz ko gari vienbalsīgi korī atbild, kas viņi atgriezās no Jeruzalemes, jo atrada to, ko nemeklēja. Pēc šī sauciena Junga paņem pildspalvu un trīs vakaru gaitā uzraksta *Sermones*. Gari izgaist, tiklīdz Junga uzsāk rakstīt darbu.⁹⁴

Analizējot *Systema Munditotius* un *Sermones*, B. Džeromsons (B. Jeromson) secina, ka šie darbi jāskata kopā kā viens veselums. Darbu rašanās hronoloģija nav īsti skaidra, taču 2004.gada 8.aprīlī S. Šamdasani (Shamdasani) norāda, ka Junga pirmās *Systema* skices uzzīmēja dažas nedēļas agrāk par *Sermones*. No tā izriet, ka, Junga bezapziņas atklāšanā sākotnēji strādāja pie mandalas izveides. Zīmīgi, ka par *Septiņi sprediķi mirušajiem* autoru Junga norāda Basilidu (Basilides) no Aleksandrijas.⁹⁵

K. G. Junga kopoto rakstu 9.devītā sējuma 1.daļu rotā dekoratīvs prettituls. Tā ir *Systema Munditotius*, kas šajā sējumā parādās ar nosaukumu *Mandala of a Modern Man*.⁹⁶

1955.gadā Eranos konferencei veltītā *Du* speciālizdevumā publicē *Systema Munditotius*. Tās autors ir Junga, taču izdevuma drukātajā versijā darba autors ir nezināms. Junga 1955.gada 2.februāra vēstulē V. Korti (W. Corti) skaidri norāda, ka negrib savu vārdu saistīt ar *Systema Munditotius*.⁹⁷

⁹² C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 200.

⁹³ *Ibid.*, 202.

⁹⁴ C. G. Jung, *Memories, Dreams, Reflections* (New York: Vintage Books, 1989), 189-191.

⁹⁵ Barry Jeromson, "Systema Munditotius And Seven Sermons: Symbolic Collaborators In Jung's Confrontation With The Dead," *Jung History, A Semi-Annual Publication Of The Philemon Foundation* Volume 1, Issue 2 (Winter 2005–2006): 6-10.

⁹⁶ "Mūsdienu cilvēka mandala" - ilustrācijas nosaukums blakus grāmatas titullapai.(C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), n. pag.)

⁹⁷ C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 364.

Jungs mandalu izmanto nomoda fantāziju fiksācijai. Systema Munditotius viņš zīmē ar roku. Mandalas nosaukums un skaidrojošie vārdi pie zīmējumiem ir Junga iemīļotajā viduslaiku gotiskajā rokrakstā. Uzraksti pamatā ir latīņu valodā, ar atsevišķiem izņēmumiem grieķu valodā. Tie atrodas horizontāli, vertikāli un iekšēji, ārēji. Systema Munditotius (sk. 2. piel.) sastāv no 14 apliem. Mandalas četri ārējie apli ir makrokosmos. Iekšējās saules jeb uguns aplis ir piektais, attēlots ar zigzaglīniju. Mandalas centrs ir krustpunkts divām praktiski neredzamām taisnēm. Tās veido simetrisku krustu, kurš Systema Munditotius sadala četrās vienlīdzīgās daļās. Galvenie simboli atrodas uz taisnēm, bet paskaidrojošie simboli blakus taisnajām līnijām.⁹⁸

Jungs skaidro, ka Systema Munditotius attēlo mikrokosmosa pretstatus makrokosmosa pasaulē un tā pretstatos. Mandalas augšā atrodas ola ar diviem spārnēm. Olas centrā atrodas jauns zēns vārdā Erikapajos (Erikapaios) vai Fanes (Phanes). Viņš atgādina par Orfisko (Orphic) dievu tēlu garīgumu. Abraksas (Abraxas) ir Fanes tumšais pretstats. Tas atrodas mandalas apakšā un simbolizē fiziskās pasaules pavēlnieku (*dominus mundi*) ar divpusīgu tās radīšanas raksturu. Nākamajā aplī, tuvāk centram, atrodas dzīves koks (*vita*), kas izaug no Abraksasa. Dzīves koka pretstats mandalas pretējā pusē ir gaismas koks. Tas attēlots ar septiņzaru svečturi ar septiņām degošām liesmām, centrālā ir vislielākā. No tās katrā pusē ir trīs mazas liesmas, to summa atsevišķi ir balstīta garīgā skaitļa trīs principā. Savukārt Abraksasu raksturo dabas cilvēka skaitlis pieci, kas dubultā skaitā attēlots zvaigznes staru formā. Daudzžuburu svečturim ir divi vārdi. No vidējās liesmas pa kreisi atrodas vārds uguns (*ignis*), bet labajā pusē atrodas vārds mīlestība (*eros*). Liesmu gaisma norāda uz dievišķā bērna garīgo pasauli. Pie tās pieder pele un čūska. Spārnotā pele simbolizē zinātni, bet čūska ar spārnēm simbolizē mākslu. Ellišķīgs briesmonis simbolizē nāvi, bet larva simbolizē atdzimšanu. Šie dabiskās pasaules dzīvnieki ir Abraksasa pavadoņi.⁹⁹

Systema Munditotius kreisajā pusē atrodas čūska. Tā paceļas no sarkanā apla ārējās malas un vijas apkārt fallam (*phallus*), kas ir radošais princips. Čūska simbolizē tumšo zemes sfēru, mēnesi un tukšumu (*Satanas*). Ceturtais ārējais aplis, skaitot uz centru, jeb sarkanais aplis simbolizē ķermeni vai asinis. Mandalas labajā pusē atrodas gaišā pilnības sfēra. Svētā Gara balodis ceļas spārnos no Dieva mīlestības baltā apla. Gudrība (*Sophia*) līst pa kreisi un pa labi no dubultā biķera. Debasis ir dievišķā sfēra. Lielo sfēru raksturo zigzaglīnija. Tā

⁹⁸ Barry Jeromson, "Systema Munditotius And Seven Sermons: Symbolic Collaborators In Jung's Confrontation With The Dead," *Jung History, A Semi-Annual Publication Of The Philemon Foundation* Volume 1, Issue 2 (Winter 2005–2006): 6.

⁹⁹ C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 364.

simbolizē iekšējo sauli. Šajā sfērā makrokosmos atkārtojas bezgalīgi līdz sasniedz mikrokosmosu. Jāatzīmē, ka augšējā un apakšējā mandalas daļa atkārtojas apgrieztā veidā.¹⁰⁰

2.3.2. Junga zīmētās mandalas

Jungs autobiogrāfijā *Memories, Dreams, Reflections* norāda, ka tikai Pirmā pasaules kara beigās viņam pamazām izdodas izklūt no tumsas. 1918.-1919.gadā Jungu norīko par komandieri angļu kara gūstekņiem Château d'Oex. Katru rītu, militārā dienesta laikā, viņš iesāk ar mandalas skici piezīmju grāmatiņā. Šie mazie aplūveida zīmējumi ataino Junga iekšējo pasaules situāciju. Vēlāk Jungs skaidro, ka, pateicoties mandalām, viņš katru dienu varēja novērot savas psihs transformāciju. Parādoties saspīlējumam ikdienas situācijās, Junga iekšējās pasaules harmonija destabilizējās. Rezultātā šīs izmaiņas parādās mandalu skicēs. Zīmējumi ir nesimetriski un ar iztrūkstošiem mandalas balansu veidojošiem elementiem.¹⁰¹

Cilvēka personības veselumu Jungs iepazīst lēnām. Viņš secina, ka apziņas centrs (*self*) ir mandalas patiesā būtība. Jungs atzīst, ka, militārā dienesta laikā, ikdienu no jauna tapušās mandalas bija apziņas centra stāvokļa kriptogrammas. Tās atšifrējot, Jungs nonāk pie slēdziena, ka mandala attēlo viņa apziņas centra nedalāmo pasauli. Mandala atbilst psihs mikrokosmosa dabai.¹⁰²

2.3.3. Iztēles mandalas

Iztēles (*fantasy*) mandalas ir neierobežotas izdomas zīmējumi, kurus radīja Junga pacienti bezapziņas analīzes cikla gaitā. Šīs mandalas ir individuālas. Tām nav noteikta pamata un veidošanas nosacījumu. Interesanti, ka visdažādākie Junga pacienti radīja zīmējumus ar līdzīgiem motīviem. Jungs to skaidro ar atsevišķu arhetipu ideju klātesamību pacientos, viņiem pašiem to neapzinoties. Kopumā zīmējumi ir ar daudzveidīgu saturu. Taču tos sagrupējot atbilstoši pacientu terapijas attīstības etapam, var konstatēt, ka konkrētam posmam atbilst noteikts zīmējuma motīvs. Pamatā mandalas parādās pacientiem ar haotiskiem un paniskiem psihs stāvokļiem. Tā kā terapijas procesā Jungs veic daļēju pacienta personības restrukturizāciju, radot jaunu centru, tad mandala kalpo par haosa samazināšanas līdzekli. Jungs norāda, ka pacienti neapzinās savu iekšējās sakārtošanās procesu. Kaut gan atzīst, ka zīmējumi viņus nomierina un labvēlīgi ietekmē. Vairumam mandalu ir intuitīvs un irracionāls raksturs. To simboli regresīvi iedarbojas uz bezapziņu. Rezultātā Jungs mandalas pielīdzina ikonām. Pacients nekad neizjūt apzināti to pozitīvo ietekmi uz veselību. Pateicoties mandalām, pacienti atklāj ikonu nozīmi. Viņi ir pārsteigti par visdažādākajiem simboliem un

¹⁰⁰ C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 364.

¹⁰¹ C. G. Jung, *Memories, Dreams, Reflections* (New York: Vintage Books, 1989), 195.

¹⁰² *Ibid.*, 195-196.

motīviem savās mandalās. Vēl vairāk viņos raisa izbrīnu, ka ar apzinātu prāta stāvokli mandalu saturs ir saprotams ar lielām grūtībām, ņemot vērā, ka paši pacienti tās radīja, izmantojot subjektīvo iztēli. Jungš secina, ka daudzi pacienti, nonākot konfrontācijā ar pašu radīto mandalu, piedzīvo realizāciju, aptverot kolektīvās bezapziņas realitātes esamību.¹⁰³

Apkopojot pacientu zīmējumus, Jungš klasificē mandalu simbolus deviņās kategorijās. Pie pirmās kategorijas pieder mandalas ar apļveida, sfērisku vai olas formas struktūru. Otrajā kategorijā aplis ir aizstāts ar ratu vai ziedu – tradicionāli lotosa zieds Austrumos, bet roze Rietumos. Trešās kategorijas mandalas centrā atrodas saule, zvaigzne vai krusts. Parasti ar stariem pāra skaitlī – četriem, astoņiem vai divpadsmit. Pie ceturtais kategorijas pieder simboli attēloti rotējoša kāša krusta formā. Piektajā kategorijā apli simbolizē ap mandalas centru aptinusi čūska. Tā ir apļveida vai spirālveida formas. Kvadrāts apļa iekšpusē vai ārpusē ir sestās kategorijas mandalām. Pie septītās kategorijas pieder pilsētas, ēkas pagalma vai pils motīvi. Mandalā tie ir izvietoti riņķveidīgi vai kvadrātveidīgi. Astotā kategorija ir acs motīvs. Devītā kategorija ir saistīta ar mandalas figūru skaitu. Klasiski četras vai figūru kopskaits, kas dalās ar četri. Retāk trīs un piecas figūras, parasti šāda veida mandalās trūkst kārtības.¹⁰⁴

Darba *Par Mandalas simbolismu (Concerning Mandala Symbolism)* sākumā Jungš norāda, ka pētījuma mērķis ir uzrādīt individuālo un kolektīvo mandalu vizuālās analogijas. Publicētajiem mandalu attēliem Jungš sniedz īsu ārējo elementu aprakstu un analīzi. Detalizētai mandalu analīzei nepieciešams visaptverošs analītisks novērtējums par pacientu un zināt precīzus mandalu rašanās apstākļus. Ierobežotā darba apjoma dēļ, Jungš iespēju robežās sniedz kodolīgu informāciju par pacientu pirms attēla tapšanas. Tā rezultātā pētījumā daļai mandalu ir tikai aprakstošs raksturs, iztrūkstot sīkākai elementu nozīmes analīzei.¹⁰⁵

Mandalas elementu padziļinātai izpratnei nepieciešamas pasaules reliģiju zināšanas. Tā Jungš, analizējot un rakstot par mandalām, bieži uzrāda tās simbolu analogijas kristietības, budisma, hinduisma, gnosticisma, jogas, Rietumu un Austrumu alķīmijas, Amerikas indiāņu kultūras tradīcijās un reliģijās.¹⁰⁶

Atsevišķu mandalu aprakstā Jungš izklāsta identiskus vai analogiskus motīvus arhitektūrā. Junga ilustrācijā nr. 39 redzams Paderbornas katedrāles gotikas stila logs ar trīs zaķiem aplī, cilpojošiem pulksteņrādītājā virzienā (sk. 2.1. att.).¹⁰⁷

¹⁰³ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), 360-361.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 361-362.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 362.

¹⁰⁶ *Ibid.*, 363, 367-368, 375.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 378.



2.1. att. Paderbornas katedrāles logs¹⁰⁸

Šis rotējošais motīvs parādās sešdesmit gadīgas pacientes zīmētās trīs mandalās. Pirmajā mandalā (Junga ilustrācija nr. 21) aplī peld liela zivs pretēji pulksteņrādītāja virzienam, radot atvaru bezapziņas jūrā. Tās centrā veidojas vērtīga pērle. Junga skaidro, ka zivs un čūska vienlaicīgi ir Kristus un velna simboli. Čūska iemieso bezapziņu, bet zivs attēlo tās saturu. Šī smalkā nianse viennozīmīgi jāņem vērā mandalu analīzē un interpretācijā. Tā kā čūska simbolizē pacienta stāvokli vērstu tuvāk pirmatnējam un instinktu līmenim salīdzinājumā ar zivi (sk. 2.2. att.).¹⁰⁹



2.2. att. Zivs bezapziņas jūrā¹¹⁰

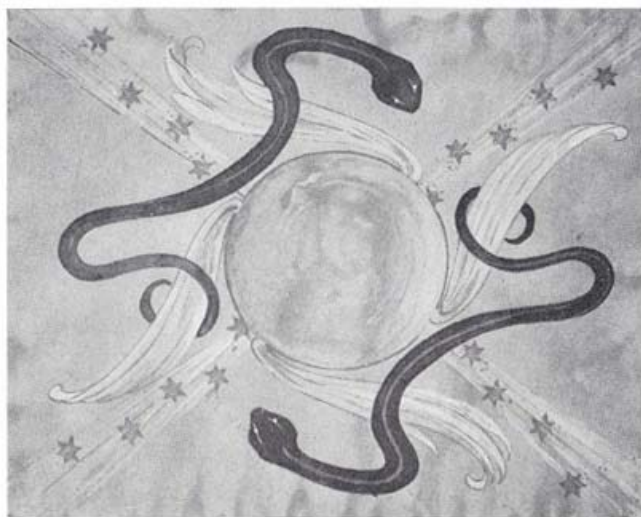
Otrajā mandalā (Junga ilustrācija nr. 23) apkārt lielai zelta lodei ar četriem kāšu krusta motīva spārnēm ložņā divas *kundalini*¹¹¹ čūskas. Mandalas elementu rotācija uz labo pusi un

¹⁰⁸ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), b. lpp.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 369-370.

¹¹⁰ *Ibid.*, b. lpp.

divkāršais kundalini daudzums norāda uz apziņas realizāciju. No bezapziņas saņemtajam saturam ir divas daļas. Dalīšana rodas spontāni bezapziņas saturā, to dalot apzinātā un neapzinātā. Zvaigznes norāda uz mandalas centra kosmisko struktūru. Junga norāda, ka pacientei ārstēšanas procesā atjaunojās traucētais individuācijas process, veicinot pozitīvu un krāsainu mandalu zīmēšanu (sk. 2.3. att.).¹¹²



2.3. att. **Kundalini čūskas**¹¹³

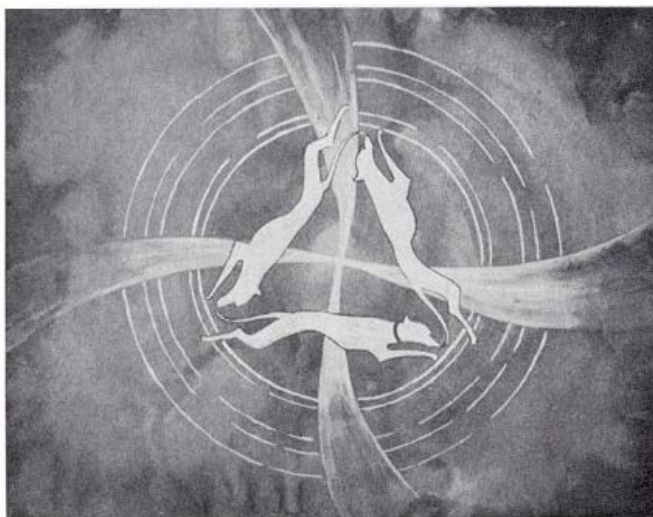
Trešajā mandalā (Junga ilustrācija nr. 38) parādās reti sastopamas īpatnības. Pirmkārt, zelta spārniem ir četrdaļīgs dalījums, savukārt suņi mandalas centrā veido trīsdaļīgu struktūru. Junga pacientes stāvoklis uzlabojas, jo spārni griežas pulksteņrādītāja virzienā, t.i., no bezapziņas un apziņu. Apkārt mandalas centram pretējā virzienā skrien trīs suņi. Viņu muguras ir vērstas pret centru, kas atrodas ārpus suņu redzesloka un bezapziņā. Mandalā suņi simbolizē apziņas sajušanu (sk. 2.4. att.).¹¹⁴

¹¹¹ Tantriskās jogas praksē kundalini vizualizē kā vienu čūsku ar lejupvērstu galvu mugurkaula apakšā. Pēc pareizi apgūtas elpošanas kontroles, jogs pamodina kundalini, vērš tās galvu uz augšu un virza cauri čakrām augšup pa mugurkaulu. (Constance A. Jones and James D. Ryan, *Encyclopedia of Hinduism* (New York: Facts On File, Inc., 2007), 252.)

¹¹² C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), 370-371.

¹¹³ *Ibid.*, b. lpp.

¹¹⁴ *Ibid.*, 378.



2.4. att. Trīs suņi¹¹⁵

Jungs min gadījumu, kad sievietes haotisko psihi harmonizēja spontāni zīmētas mandalas. Junga ilustrāciju nr. 5 (sk. 3. piel. 2.5. att.) rada sieviete pusmūža gados ar šizoīdo noslieci. Junga mandalas aprakstā norāda rozēs simbola analogijas Austrumu reliģijās un Dantes Aligjēri *Dievišķajā komēdijā*. Rozes un lotosa ziedlapas parasti veido četrdaļīgu struktūru. Tas liecina par apla ieskaušanu vai pretpolu apvienošanu.¹¹⁶ Junga ilustrācijas nr. 41 (sk. 3. piel. 2.6. att.) autore ir Junga paciente ar identisku diagnozi. Jaunās sievietes zīmētajā mandalas centrā parādās patoloģisks elements lauztu līniju formā, kas sadala centru daļās. Asās un punktveida līniju formas norāda uz ļaunumu, kaitīgumu un iznīcinošo raksturu personības pozitīvajā attīstībā. Taču simetriskās attēla elementu formas ārpus centra liecina par mandalas dalīšanās procesa ierobežošanu.¹¹⁷

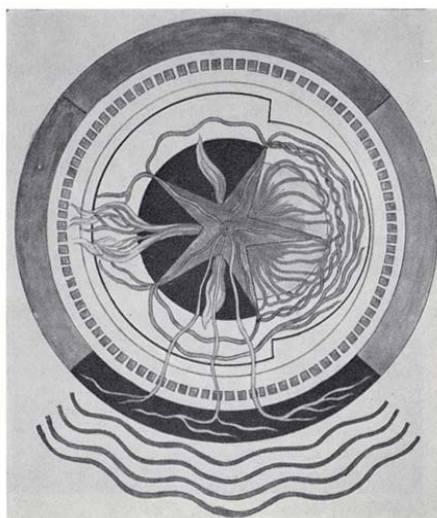
Jauna, neprecēta sieviete disharmonijas stāvoklī ir neirotiski nesistemātiskās mandalas (Junga ilustrācija nr. 42) autore. Junga norāda, ka viņa bija dilemmas priekša precinieka izvēlē no diviem vīriešiem. Turpmākais mandalas apraksts ilustrē pacientes mošanos no bezapziņas stāvokļa. Mandalas ārējā mala sastāv no četrām vienlīdzīgām daļām. Katra no tām ir atšķirīgā krāsā. Mandalas centrā ir zilas krāsas piecstaru zvaigzne (pentagramma). Zilā krāsa liecina par vēso raksturu, bet zvaigznes stari simbolizē cilvēku ar piecām vienlīdzīgām ķermeņa daļām – galvu, divām rokām un kājām, norādot uz indivīda instinktīvo un bezapziņas dabu. Aiz zvaigznes atrodas melns laukums. No tā gar zvaigznes stariem ārā laužas liesmas. Melnā laukuma labajā pusē atrodas saule ar redzamiem asinsvadiem kā cilvēka ķermenī. Lecošā saule ir siltajos toņos – sarkanā un dzeltenā krāsā. Pirmā simbolizē sajūtas, bet otrā jeb zelta krāsa apzīmē intuīciju. Junga secina, ka konkrētajā mandalā saule vairāk izskatās pēc olas

¹¹⁵ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), b. lpp.

¹¹⁶ *Ibid.*, 363-364.

¹¹⁷ *Ibid.*, 379.

dzeltenuma inkubācijas periodā. Taču būtība saule simbolizē apziņu, atskārsmi un izpratni. Kopā visi uzskaitītie elementi veido mandalas dubulto centru (sk. 2.7. att.).¹¹⁸



2.7. att. Neirotiski nesistemātiska mandala¹¹⁹

Jungs par īpaši interesantu uzskata astoņu staru mandalu (Junga ilustrācija nr. 49) ar pacienti priekšplānā. Viņa ir šīs un iepriekšminētās mandalas autore. Jungs norāda uz skaidru saistību starp zīmējuma autori un mandalu. Pacientei ir *ēnas* problēma. Sievietes figūra mandalā simbolizē tumšo pusi. Tās ķermenis kopā ar četrus spieķu ratu veido astoņstaru mandalu. Četrdaļīgo bezapziņas dabu simbolizē no sievietes galvas izlīdušās četras čūskas ar zemisku noslieci. Tās simbolizē ļaunumu un destruktīvās domas. Visu sievietes figūru ieskauj žilbinošas gaismas liesmas. Jungs saka, ka viņa ir kā uguns dēmons. Jāņem vērā, ka uguns simbolizē spēcīgu pacienta transformācijas procesu. Šķēps aiz sievietes figūras ar asmeni virs galvas ir vērsts vertikāli uz augšu. Tas simbolizē virzienu. Kopumā mandala attēlo pacienta pārmaiņu procesa cēloņus. Attēls ataino ciešanu stāvokli. Jungs secina, ka zināmas līdzības ir ar krustā sišanu vai Zeva sodītā Iksiona (Ixion) ieslodzīšanu ratā. No tā izriet, ka pacienta individuācijas process ir sāpju piesātināts, mēģinot apvienot pretējos polus. Tas izskaidro krusta esamību aplī. Tam ir ļaunumu atvairoša nozīme. Krusts ir vērsts pret apzinātu ļaunumu, kurš zaudējis savu iznīcinošo slikto dabu (sk. 2.8. att.).¹²⁰

¹¹⁸ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), 379.

¹¹⁹ *Ibid.*, b. lpp.

¹²⁰ *Ibid.*, 381-382.



2.8. att. Astoņu staru mandala¹²¹

Nākamo četru mandalu (Junga ilustrācijas nr. 6; 28; 29; 36) autors ir pusmūža vīrs. Pirmās mandalas (sk. 4. piel. 2.9. att.) zīmējuma pamatā ir pacienta sapnis. Junga to atstāsta, bet nesniedz detalizētu zīmējuma analīzi. Mandalas centrs attēlots rubīnsarkanā krāsā. Tam apkārt ir aplis, kuru ieskauj kvadrāta formas siena ar vārtiem četrās debess pusēs. Kopumā mandala apvieno tādus elementus kā apli, kvadrātu, zvaigzni un klasiskus puķu motīvus. Zīmīgi, ka mandalā parādās pilsētas plānojums sadalīts kvartālos. Tam apkārt atrodas cietoksnis. Arhitektūras tematika ir bieži sastopama Tibetas budisma mandalās.¹²² Otrās mandalas (sk. 4. piel. 2.10. att.) centrā ir zvaigzne. To ieskauj zilās debesis ar mākoņiem zeltītā krāsā. Tālāk seko divi apļi. Lielākajā atrodas sešpadsmit lodes. Katra no tām ir proporcionāli izkrāsota četrās krāsās. Junga skaidro, ka acs motīvs ir sākotnējais pamats aplim ar lodēm. Tas simbolizē apziņas novērošanu un nodalīšanu. Nākamo apli veido astoņi trauki ar saturu vērstu uz centru. Ārējo mandalas apli veido ornamentu virzienā uz āru. Junga norāda, ka to forma norāda uz satura saņemšanas no ārpuses. To var definēt par pacienta individuācijas procesu. Mandalas četrās debess pusēs atrodas apļi ar cilvēka tēliem. Augšējā sēž vecs vīrs meditācijas jeb pārdomu pozā. Viņš atbilst jēgas arhetipam. Apakšējā stāv tēls ar sarkaniem ugunīgošiem matiem, turot rokās templi. Tas ir tumšais tēls – pretstats vecajam vīram. Junga domā, ka tas ir Loki dieva tēls norvēģu mitoloģijā vai Zevas dēls grieķu dievs Hefaestus (Hephaestus). Horizontālajos apļos atrodas sievietes tēli. Kreisajā pusē tumšs, bet labajā pusē gaišs. Tās simbolizē divas *animas* dabas. Visi tēli kopā norāda uz četriem personības aspektiem.¹²³ Trešās mandalas (sk. 4. piel. 2.11. att.) centru pacients atkārtoti attēlo ar zvaigzni. Tā parāda apziņas centra izklūšanu no haosa. Četrstaru zvaigznes struktūru izceļ identiska skaita krāsu pielietojums. Mandala ir nozīmīga, jo attēlo apziņas centra

¹²¹ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), b. lpp.

¹²² *Ibid.*, 364-365.

¹²³ *Ibid.*, 374.

struktūru kā pretlīdzekli haosam.¹²⁴ Ceturtā mandala (sk. 4. piel. 2.12. att.) attēlo pilsētu ar mūriem un aizsarggrāvjiem. Visi objekti, ieskaitot baznīcas un ielas, ir izvietoti kvadrātu formā. Tie ir vērsti uz mandalas centru, kas attēlots pils formā ar zelta jumtu. Tam apkārt zeme klāta ar melnas un baltas krāsas plāksnēm. Tās simbolizē pretējos polus. Līdzīga elementu simetrija saskatāmi pirmajā mandalā.¹²⁵

2.3.4. Sapņu mandalas

Jungs ar sapņu mandalām apzīmē ilgstošā laika periodā apkopotus aptuveni 400 sapņus un vīzijas. Saskaņā ar Jungu mandala Tibetas budismā (*Lamaism*^{126 127}) apzīmē rituālu vai maģisku apli. Tantriskajā jogā šo lomu pilda jantra (*yantra*¹²⁸).¹²⁹

Šī mandalu sērija ir ievērības cienīga, jo sniedz neparasti pilnīgu psihe aprakstu. Junga saka, ka bezapziņas mākslīgās darbības soļveida novērošana ir iespējama, pateicoties sapņotāju labvēlībai un uzmanīgai attieksmei pret sapņiem. Rezultātā radot pilnīgu un objektīvu sapņu materiālu. Kopumā no 340 sapņiem Junga analizē un publicē 59 bezpersoniskus sapņus. Viņš skaidro, ka pārējo sapņu publicēšana nav iespējama. Tie satur personiska un intīma rakstura informāciju saistītu ar sapņotājiem. Daudzpusīgi sniegtais sapņu materiāls apstiprina Junga uzskatus. Viņš uzsver, ka tie joprojām turpina transformēties, ņemot vērā bezapziņas īpaši komplicēto tematu.¹³⁰

Mandalas simbolisms attēlo neatkarīgas psihe daļas. Fenomenoloģiski mandalas pašas sevi atkārtoti un vienmēr ir identiskas vai līdzīgas. Junga mandalu salīdzina ar atoma kodolu, kura visdziļākā struktūra un galējā nozīme ir nezināma. Mandala ir psiholoģiskā stāvokļa atspulgs. Taču jāņem vērā, ka tas ir pretrunā ar mandalas neatkarīgo dabu, skaidro Junga. Mandala reizēm var spontāni manifestēt sapņos un vīzijās. Savukārt bezapziņas autonomo daba cilvēks piedzīvo agrā bērnībā un miegā. Tā ir visa psihiskā oriģinālforma.

¹²⁴ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), 375.

¹²⁵ *Ibid.*, 377.

¹²⁶ K. G. Junga lieto terminu *Lamaism*. Mūsdienās šī termina lietošana saglabājas, taču pamazām to cenšas vairs nelietot, jo tibetieši terminu *Lamaism* uzskata par aizvainojošu. Šī pētījuma ietvaros turpmāk tekstā autors termina *Lamaism* vietā izmantos terminu *Tibetas budisms*. (Robert E. Buswell, Jr., ed., *Encyclopedia of Buddhism*, Vol. 1 (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 450.)

¹²⁷ Terminu *Lamaism* bieži lieto kā sinonīmu *Tibetas budisma* apzīmēšanai, taču to konotācija atšķiras. Ar terminu *lama* apzīmē skolotāju Tibetas budismā. No Tibetas tas nokļūst Mongolijā un Ķīnā, kur kļūdaini ar to sāk apzīmēt skolotāja sniegtās mācības. Rezultātā eiropieši atvasina un sāk nepareizi lietot lietvārdu *Lamaism*, apzīmējot ar to Tibetas reliģijas. (Donald S. Lopez, Jr., *Prisoners of Shangri-La: Tibetan Buddhism and the West* (Chicago: The University Of Chicago Press, 1998), 16-17.)

¹²⁸ Meditatīvs un rituāls zīmējums. Gandrīz vienmēr rituāla laikā to veido uz grīdas vai zemes, izmantojot krāsainus pulverus. Vairumā gadījumu jantras veido no ģeometriskas formas figūrām. Budismā to apzīmēšanai lieto terminu mandalas. (Constance A. Jones and James D. Ryan, *Encyclopedia of Hinduism* (New York: Facts On File, Inc., 2007), 509.)

¹²⁹ C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (London: Routledge, 1980), 95.

¹³⁰ *Ibid.*, 215.

Jungs norāda, ka nav pierādījumu apgalvojumam par psihs refleksiīvo vai pretī reagējošo aktivitātes raksturu.¹³¹

Jungs secina, ka virspusēja mandalas motīva analīze norāda uz tā izcelsmi virknē sapņu. Atšķirīgu formu mandalas no sapņa sapnī iegūst arvien izteiktāku veidolu. Patiesībā mandalas visdrīzāk jāuzskata par *a priori*, jo sapņi ir tikai katalizators mandalu klātesamības konstatēšanai. Saskaņā ar Jungu mandala ir arhetips. Tas savukārt ir daļa no kolektīvas bezapziņas ar mūžīgo klātbūtni, stāvot pāri indivīda piedzimšanai un nomiršanai. Jungs izvirza hipotēzi, ka mandalas motīva un tās elementu precīzāka uztvere palielinās jau esoša *a priori* saturu dēļ, nevis sapņu cikla gaitā radītā. Sadalot 400 sapņus astoņās vienlīdzīgās kategorijās, statistika liecina par mandalas motīva parādīšanās biežuma palielināšanos sapņu sēriju ciklā.¹³²

Jungs norāda, ka ne visiem mandalas simboliem sapņos un vīzijās viņš ir atradis izskaidrojumu.¹³³ Taču ir simbolu kopums, kas norāda uz Junga plašajām zināšanām par sapņu mandalu simbolismu. Nezināma sieviete jeb *anima* sapņos simbolizē bezapziņu. Apļveida kustība vienmēr norāda uz saspīlējumu attiecībās.¹³⁴ Jūra ir vēl viens sinonīms bezapziņai.¹³⁵ Gaisma simbolizē apziņu, bet tumsa attēlo bezapziņu. Sirds jeb kreisā puse reprezentē bezapziņu, bet labā puse pārstāv apziņu. Sapņotāja kustība apkārt aplim pret pulksteņrādītāja virzienu norāda uz procesiem bezapziņas virzienā.¹³⁶ Jungs norāda līdzību Tībetas budismā, kur saskaņā ar rituālu stūpai jāiet un jāriņķo apkārt pulksteņrādītāja virzienā. Kustība pretējā virzienā ir ļaunums, jo kreisā ir bezapziņas puse.¹³⁷ Kustības virzienus ļoti labi ilustrē sapnis nr. 51. Sapnī ir liela spriedze. Cilvēki riņķo apkārt lielam taisnstūrim. Katrā tā malā ir mazāka izmēra taisnstūris. Centrālajā taisnstūrī kustība ir uz kreiso pusi, bet mazajos taisnstūros pretējā virzienā. Lielā taisnstūra centrā ir astoņstaru zvaigzne, bet katrā mazā taisnstūra vidū atrodas bļoda ar dzeltenas, zaļas, sarkanas un bezkrāsas ūdeni. Tas rotē pret pulksteņrādītāja virzienu. Jungs skaidro, ka krāsas norāda uz sagatavošanās posmu. Nav skaidra ūdens (libido) spēja sasniegt zvaigznes centru. Kustība uz kreiso pusi lielajā taisnstūrī norāda apziņas virzību uz bezapziņu. Mazie taisnstūri veido četrdaļīgo simbolu motīvu, tajā skaitā četras varavīksnes krāsas. Taču šajā gadījumā trūkst zilās krāsas. Kustība šajās ģeometriskās figūrās ir apziņas virzienā. Ārpus mandalas kvadrāta formas pamatplāna atrodas horizontālais taisnstūris. Tas paplašinājies uz vertikālā taisnstūra rēķina, veidojot nesimetrisku

¹³¹ C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (London: Routledge, 1980), 183-184.

¹³² Ibid., 221-222.

¹³³ Ibid., 199.

¹³⁴ Ibid., 103-104.

¹³⁵ Ibid., 188.

¹³⁶ Ibid., 186.

¹³⁷ Ibid., 126-127.

(disturbed) mandalu. Horizontālā taisnstūra pārsvars pār vertikālo taisnstūri liecina par ego-apziņas dominanci. Rezultātā radot mandalas augstuma un dziļuma pazušānu. Junga skaidro, ka nesimetriskās mandalas ir sastopamas periodiski. Tās sastāv no deformēta apla, kvadrāta vai krusta. Četri principu parasti aizstāj trīsdaļīgs vai piecdaļīgs dalījums. Skaitlis seši un divpadsmit ir izņēmumi. Pēdējam var būt trīsdaļīgs un četrdaļīgs dalījums.¹³⁸

Krāsām ir svarīga nozīme Junga pacientu sapņu analīzē. Viņš norāda, ka jāpievērš uzmanība krāsu paletei, krāsu atrašanās vietai un toņa tīrībai. Sapnī nr. 55 Junga, pēc krāsu novietojuma četrdaļīgā aplī, secina, ka pacienta izpratne noteiktos jautājumos sastopas ar spēcīgu iekšējo pretestību. Par to liecina krāsu atrašanās viena otrai blakus, veidojot pārus – sarkans, zils un zaļš, dzeltens. Tā vietā, lai atrastos pretim viena otrai.¹³⁹ Šīs četras krāsas citā secībā – sarkans, dzeltens, zaļš un zils parādās sapņos nr. 23 un nr. 39. Pirmajā gadījumā sapņotājs atrodas kvadrātveida platībā. Sapņotājam jāzīmē pretim sēdošās nezināmās sievietes portrets, taču viņš glezno trīslapu āboliņus un deformētus krustus četrās atšķirīgās krāsās.¹⁴⁰ Otrajā gadījumā sapņotājs krīt bezdibenī. Tā apakšā atrodas lācis ar četrām acīm, kuras kļūst par sarkanām, dzeltenām, zaļām un zilām krāsām gaismām. Junga skaidro, ka dzīvniekam ir simboliska pavadoņa loma četru krāsu sasniegšanā. Tās savukārt virza sapņotāju līdz dimantam (*lapis*), kura prizma satur visas varavīksnes nokrāsas.¹⁴¹ Līdzīgi sapnī nr. 23 četrdaļīgumu simbolizējošās krāsas ir sava veida *lapis* sagatavošanas posms. Būtībā četras krāsas sapnī simbolizē pāreju no trīsdaļīguma uz četrdaļīgumu. Tālāk tas no visām pusēm ieskauj apli. Junga norāda, ka alķīmistiem šī apaļā forma ir tuvākais veids *lapis* nevainojamās formas atveidošanā. Jāatzīmē, ka Junga sapņu skaidrošanā izmanto analogijas ar alķīmiju.¹⁴²

Sapņos ļoti bieži parādās četrdaļīgs simbolu motīvs, komentē Junga. Sapnī nr. 12 to veido sapņotājs un viņa trīs ģimenes locekļi – māsa, tēvs un māte. Kopā ģimene simbolizē pilnību (wholeness).¹⁴³ Sapnī nr. 15 sapņotājs kopā ar savu tēvu, labi zināmu draugu un nezināmu sievieti dodas leju pa upi. Pirmie trīs personāži pieder *ego* apziņas pasaulei, bet ceturtais pārstāv bezapziņas pasauli. Tas nozīmē, ka bezapziņas ietekme ir samazināta.¹⁴⁴ Sapnī nr. 11 situācija ir pretēja. Sapņotājs nepazīst pārējos trīs lidmašīnās pasažierus – ārstu,

¹³⁸ C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (London: Routledge, 1980), 192-193.

¹³⁹ Ibid., 197-199.

¹⁴⁰ Ibid., 164.

¹⁴¹ Ibid., 187-188.

¹⁴² Ibid., 164-170.

¹⁴³ Ibid., 115.

¹⁴⁴ Ibid., 123-124.

pilotu un nezināmu sievieti. Tas liecina, ka *bez ego* bezapziņa dominē.¹⁴⁵ Sapnī nr. 38 četri tukši krēsli apkārt apļveida neuzklātam galdam simbolizē neaktīvu mandalu.¹⁴⁶

Transportlīdzeklis sapņos un tā kustība vai veids norāda uz sapņotāja psihisko dzīvi realitātē. Tā var būt individuāla vai kolektīva. Pārvietošanās līdzekļa iespējas ir visdažādākās. Sapnī nr. 11 tā ir lidmašīna, bet sapnī nr. 12 tas ir vilciens. Sapnī liela nozīmē ir transportlīdzekļa individuālā vai kolektīvā pielietojuma noskaidrošanai. Otrajā gadījumā sapņotāja pārvietošanos regulē publiskā transporta maršruts. Pasažieru uzvedība ierobežo transporta iekšējās kārtības noteikumus.¹⁴⁷

Pieņemot mandalas motīvu par arhetipu un kolektīvu fenomenu, teorētiski tam jāparādās ikviena cilvēkā. Praktiski mandalas motīvs ne vienmēr ir viegli uztveramā formā. Taču tas neliedz tam darboties slēptā veidā ap kuru viss griežas un atkārtojas. Cilvēka dzīve ir apziņas centra jeb pilnības realizācija. Šo procesu Jungš definē par individuāciju.¹⁴⁸

Sapņu mandalu rezultāti apkopoti aptuveni 30 gadu periodā. Tie ir autentiski un patiesi. Jungš īpaši uzsver, ka jebkurš ar pieredzi darbā ar psihiskiem materiāliem saskatīs un atpazīs rezultātu īstumu.¹⁴⁹

1938.gadā Jungš viesojas Butia Busti (Bhutia Busty) klosterī netālu no Dārdželingas (Darjeeling). Viņš satiek rinpoči (rimpoche¹⁵⁰) L. Gomčen (Gomchen), kurš Jungam izskaidro Mandalas būtību. Rinpoče norāda, ka īsta mandala jeb *khilkor* (tib.) vienmēr ir iekšējs tēls. To veido pakāpeniski, izmantojot aktīvo iztēli. Katra mandala ir individuāli atšķirīga. Gomčen skaidro, ka ārējām mandalām klosteros un tempļos nav īpašas nozīmes. Tās kalpo par uzskates līdzekļiem.¹⁵¹

Jungš uzskata, ka Austrumu simbolu, tajā skaitā mandalu, rašanās pirmavots ir meklējams sapņos un vīzijās. Viņš ir pārliecināts, ka tos neradīja Mahājānas budisma pārstāvji. Kaut gan Jungš atzīst, ka Vadžra mandala (Vajramandala) ir viens no vecākajiem reliģiskajiem simboliem cilvēces vēsturē.¹⁵²

¹⁴⁵ C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (London: Routledge, 1980), 113-115.

¹⁴⁶ Ibid., 186.

¹⁴⁷ Ibid., 113-117.

¹⁴⁸ Ibid., 222.

¹⁴⁹ Ibid., 99-102.

¹⁵⁰ K. G. Jungš tekstā lieto terminu *rimpoche*. Iespējams pastāv vairākas šī vārds versijas. Mūsdienās lieto terminu *rinpoche* - indivīds ar izcilām zināšanām un garīgajiem sasniegumiem. Burtiskais tibetiešu termina tulkojums - *vērtīgais dārgakmens*. Terminu lieto attiecībā uz reinkarnētām lamām. (Edward A. Irons, *Encyclopedia of Buddhism* (New York: Facts On File, 2008), 515.)

¹⁵¹ C. G. Jung, *Psychology and Alchemy* (London: Routledge, 1980), 96.

¹⁵² Ibid., 96-100.

3. SALĪDZINĀJUMS

Pirms uzsākt salīdzināt pirmās nodaļas Tibetas budisma mandalas ar otrās nodaļas mandalām Junga psiholoģijā, jāatceras, ka budismā, īpaši tantriskajās praksēs, uzsvars ir uz praktizēšanu. Tas pats attiecas uz Junga eksperimentiem ar sevi un darbā ar pacientiem, kuri dalījās ar mandalu zīmējumiem, sapņiem, vīzijām un fantāzijām. No tā izriet, ka mandalu salīdzināšana ir intelektuāla, balstoties uz autoritatīviem un vizuāliem avotiem par mandalām Tibetas budismā un Junga psiholoģijā. To var salīdzināt ar jūru – viens ir to skatīt no malas, bet pavisam kas cits ir tajā iebrist un izpeldēties. Tibetas budismā pastāv uzskats, to atbalsta arī Junga, ka ir zināšanas, kuras nevar ietērt vārdos. Ja to izdara, tad tās sekularizējas. Tādejādi vienīgais ceļš zināšanu apgūšanai ir caur praksi – darot.

3.1. Mandalas definīcija

Mandala ir sanskrita termins. Klasiski to tulko kā aplis. Tibetas budismā to visdrīzāk aizguva no agrīnā budisma perioda Indijā, kad budisma literatūra sastāvēja no materiāliem sanskritā un budistu hibrīdā sanskritā. Zīmīgi, ka XI gs. – XII gs. praktiski visa kanoniskā budisma literatūra sanskritā iet zudumā sakarā ar musulmaņu sirojumiem Indijas ziemeļos. Taču termina mandala lietojums Tibetas budismā un vēlāk tantriskajā budismā saglabājas, iespējams, pateicoties precīzajiem budisma literatūras tulkojamiem tibetiešu un ķīniešu valodās pirms musulmaņu iebrukuma Indijā.

Mandala ir aplis, burtiskā nozīmē - visas apļveidīgās formas vai objektus var dēvēt par mandalām. Taču Tibetas budismā, īpaši tantriskajā, mandala ir neatņemama rituāla sastāvdaļa. Tibetiešiem tā ir sakrāla. No tā izriet, ka, pētot mandalas, vispirms jānoskaidro tās definīcija un precīzs lietojuma mērķis. Mandala vienlaicīgi var būt ģeometriskā figūra bez īpašas dziļākas nozīmes vai aplis ar īpašu rituālo lomu Tibetas budismā.

Lama Anagarika Govinda skaidro, ka Tibetas budismā mandala ir sistemātisks simbolu izkārtojums. Tas ir palīgīdzeklis meditācijas sākuma stadijā, kad mandalu veido, izmantojot vismaz trīs maņu orgānus, - vizuāli ar redzi, praktiski ar tausti, un dzirde kalpo čakpu dobjo skaņu vibrāciju uztveršanai smilšu mandalas veidošanas gadījumā. Jāņem vērā, ka neatkarīgi no mandalas veidošanas stadijas mūki saglabā vienmērīgu koncentrāciju un precizitāti.

Jungs savā psiholoģiskajā praksē izvēlas, un lieto terminu *mandala*, jo Tibetas budismā tā apzīmē maģisku apli vai rituālu. Detalizētāku skaidrojumu par termina izvēli grāmatā *Psiholoģija un alķīmija* Junga nesniedz. Tādejādi nav īsti skaidra Junga motivācija

termina *mandalas* lietojumam analītiskajā psiholoģijā un saistībā ar Tibetas budismu daudz padziļinātākā perspektīvā, atskaitot burtisko nozīmi aplis un rituāls. Iespējams, Junga adaptē Tibetas budisma terminu *mandala*, jo pacientu terapija ir sava veida rituāls. Turklāt apļveidīgi objekti parādās pacientu zīmējumos, sapņos, fantāzijās un retāk vīzijās.

Jāņem vērā, ka XIX gs. beigās un XX gs. pirmajā pusē par Tibetas budismu trūka zinātnisku pētījumu un publikāciju. Tas izskaidro Junga stipri ierobežotās zināšanas par šo Himalaju reģionā praktizēto tradīciju.

Junga psiholoģijā mandala ir arhetips, kas ir daļa no kolektīvās apziņas. Šis pirmatnējais tēls cilvēces vēsturē ir sastopams visdažādākajās pasaules vietās un tautu tradīcijās.

3.2. Mandalas izcelsme

Jautājums par mandalu izcelsmi budismā ir daudznozīmīgs un komplicēts, atskaitot tantrisko budismu, kurā mandalu veidošana turpinās saskaņā ar Šākjāmuni aizsākto tradīciju vairāk nekā pirms diviem tūkstošiem gadu, norāda Namgjal klostera mūki.

Budismā mandalas veido kvalificēti mūki, stingri ievērojot tradīcijas priekšrakstus. Junga psiholoģijā mandalu pirmavots ir bezapziņa un indivīda intuīcija. Junga pacienti bez īpašas pieredzes mandalu veidošanā atstāta vai zīmē no bezapziņas neapzināti transformētu saturu.

Tokai Universitātes profesors A. Sadakatu norāda, ka par pirmajām un senākajām mandalām, sākot no agrīnā budisma, trūkst zinātniski pamatotu argumentu. Tibetas budisma gadījumā situācija ir nedaudz labāka, taču joprojām sarežģīta, ņemot vērā, ka līdz XX gs. Tibeta svešiniekiem bija praktiski nepieejama. Atklāto un esošo mandalu izcelsmi nosaka pēc ģeogrāfiskās atrašanās vietas, kultūrvēsturiskās situācijas reģionā un detalizētas mandalas elementu analīzes. D. P. Leidi centrālo figūru V gs. senākajā zināmākajā piecu Budu mandalā Jungang alās Ķīnā identificē ar Budu Šākjāmuni Vairokana formā. Pētot mandalu simetriju, A. Sadakatu secina, ka liels skaits nesimetriski izvietotu Budas figūru attēlotas *Brīnuma Šrāvastī* reljefā, savukārt simetrija parādās Bāmijānas sienas gleznojumā ar tūkstoš Budām apļos. Viņš izvirza hipotēzi, ka sākotnējo mandalu izcelsme ir saistīta ar slīpētu stiklu. Uzliekot Budas figūrai glāzi ar ārējo malu simetriski un identiski dekorētu riņķa vai sešstūra formā, Budas figūra parādās visās slīpētajās formās. Šādas glāzes atklāj Begramā, Afganistānā un datē ar I gs. – III gs. Junga norāda, ka Vadžra mandala Tibetas budismā ir viena no senākajiem simboliem cilvēces vēsturē.

Junga psiholoģijā mandalu izcelsme ir nosakāma relatīvi viegli pretstatā Tibetas budisma mandalām. To izskaidro divi fakti. Pirmkārt, mandalas Junga psiholoģijā parādās XX gs. pirmajā pusē. Otrkārt, Jungu ļoti interesē zinātne. Tas izskaidro viņa tieksmi rūpīgi datēt, dokumentēt un pierakstīt mandalu rašanās apstākļus. Junga pirmās radītās mandalas ir dokumentētas 2009. gada izdotajā grāmatā *The Red Book* un viņa autobiogrāfijā *Memories, Dreams, Reflections*. Vairums pacientu mandalu ir fiksētas iespaidīgajā 20 grāmatu izdevumā *The Collected Works of C. G. Jung*, īpaši 9. sējuma pirmajā daļā un 12. sējumā.

Tomēr ikvienam Junga psiholoģijas mandalu pētniekam jāatceras, ka praktiski visām mandalām ir sniegts tikai vispārīgs apraksts, akcentējot svarīgāko. Jungs detalizētākus mandalu aprakstus sniedz 59 bezpersoniskām sapņu mandalām. Kaut arī Jungs pacientu mandalas dokumentē zinātniski, viņš vispirms ir psihiatrs un terapeits. Padziļinātai mandalu analīzei un izprašanai vispirms nepieciešams zināt pēc iespējas vairāk par pacienta slimības vēsturi pirms ķerties klāt terapijas cikla gaitā radīto mandalu analīzei. Šādas informācijas publicēšanai ir divi šķēršļi. Pirmais ir pacientu privātuma aizsardzība. Otrais šķērslis ir apjomīgā materiāla ierobežotās publicēšanas iespējas. Jāņem vērā, ka apjomīgu daudzumu nekad npublicētu Junga manuskriptu, semināru un korespondences Filemona fonds gatavo izdošanai sējumu krājumā *The Philemon Series*.

2012. gada sākumā Ogletorpes universitātes mākslas muzejā ir izstādītas 40 Junga pacientu veidotās mandalas. Iespējams pirmo reizi vēsturē atsevišķu izstādes mandalu sienas aprakstos parādās līdz šim nekur plašākai publikai npublicēta personiska rakstura informācija par mandalas autoriem. Tā izstādes mandalu sienu aprakstos norādīts, ka 15 mandalu autore, no kopā 40 izstādē apskatāmajām, ir vāciski runājoša sieviete. 12 gadu laikā no 1927. gada līdz 1939.gadam, viņa uzzīmē 200 attēlus. Taču pat arhīva datos trūkst informācijas par mandalu sākotnējo izcelsmi. Attēlu pamatā ir sapņi, fantāzijas, vīzijas un citi materiāli, bet par precīzu atbilstību trūkst datu.¹⁵³

Svarīgi atzīmēt, ka mandalas Junga psiholoģijā radās Rietumos, precīzāk - mūsdienu Eiropas Savienības vidusdaļā. Savukārt Tibetas mandalu izcelsme saistāma ar Centrālāziju, mūsdienās pēc Tibetas okupācijas tas ir Austrumāzijas reģions.

Nedrīkst aizmirst arī reliģisko kontekstu. Tibetas mandalu gadījumā tas ir budisms, bet mandalām Junga psiholoģijā tas ir kristīgais reliģiskais pamats.

¹⁵³ Jung Exhibition 2012 Wall Texts. Pieejams: <http://museum.oglethorpe.edu/documents/JungExhibition2012WallTexts.pdf> (tiešsaiste, sk. 22.05.2012.)

3.3. Mandalas funkcija

Tibetas budismā un Junga psiholoģijā mandalas funkcija ir vērsta uz pilnīguma (*wholeness; self*) sasniegšanu.

Budismā mandala ir palīglīdzeklis garīgai izaugsmei un ciešanu izbeigšanai. Praktizējot tantru, apgaismību var sasniegt vienas dzīves laikā.

Junga psiholoģijā mandala pilda terapijas funkciju pacienta veselības stāvokļa uzlabošanā, strukturizējot psihi un samazinot haotiskos prāta stāvokļus. Junga novēro, ka mandalas zīmēšana pozitīvi iedarbojas uz pacienta pašsajūtu un veselības stāvokli.

XX gs. 20. gados militārā dienesta laikā Junga katru rītu iesāk ar mandalas skici piezīmju grāmatiņā. Viņš tās izmanto savas psihe transformācijas novērošanā, vēlāk nonākot pie secinājuma, ka mandalas būtība ir apziņas centrs.

Psiholoģiskās prakses pirmsākumos Junga izmanto mandalas nomoda fantāziju fiksēšanai.

3.4. Mandalas forma

Tibetas mandalas vispirms dalās iekšējās un ārējās. Saskaņā ar L. Gomčenu patiesās jeb īstās mandalas ir iekšējās. Tās pakāpeniski veido ar aktīvās iztēles palīdzību. Ārējās mandalas dalās divdimensionālas (sk. 1. piel.) un trīsdimensionālas. Pie divdimensionālajām mandalām pieder skulptūru mandalas, apgleznota auduma mandalas, smilšu mandalas. Trīsdimensionālās mandalas sastopamas arhitektūrā un speciāli veidotās Kālačakras mandalās. Tālāk visas mandalas var iedalīt divās lielās kategorijās. Pirmo kategoriju veido īslaicīgās mandalas, kuras pēc to izveidošanas iznīcina. Otrās kategorijas mandalas nav paredzētas iznīcināšanai.

Mandalas Junga psiholoģijā var iedalīt pēc autorības – Junga mandalas un viņa pacientu mandalas.

1916.gadā Junga uzzīmē pirmo mandalu pilnībā, neapzinoties tās nozīmi. Pāris gadus vēlāk militārā dienesta laikā viņš fiksē savas psihe transformācijas, zīmējot mandalas brīvā stilā piezīmju blociņā.

Junga pacientu mandalas var iedalīt trīs kategorijās. Pirmās ir iztēles mandalas (sk. 2.2., 2.3., 2.4., 2.7., 2.8. att.; sk. 3. piel. 2.5., 2.6. att.; sk. 4. piel. 2.9., 2.10., 2.11., 2.12. att.). Tās rada Junga pacienti bezapziņas analīzes cikla procesā. Šīs grupas mandalas ir brīvas

iztēles rezultāts. Par mandalas veidošanas vietu un materiāliem Junga nesniedz informāciju, uzsverot, ka svarīgs ir mandalas saturs. Pie otrās kategorijas pieder sapņu mandalas. Tās Junga pacienti redz sapnī, pieraksta un atstāsta, reizēm arī transformē zīmējumos. Trešās kategorijas mandalas ir visretākās. Tās parādās spontāni vīzijās.

Izejot no iepriekš minētajiem faktiem, jāsecina, ka mandalu formas Junga psiholoģijā ir unikālas pretstatā Tibetas budismam. Taču vienojošais elements abās sistēmās ir divdimensionālās zīmētās mandalas, atskaitot veidošanas tehniku kraso atšķirību.

3.5. Mandalas simbolisms

Pētot mandalas simbolismu Tibetas budismā un Junga psiholoģijā, pirmajā mirklī abu sistēmu mandalās ir saskatāmas ļoti daudzas vizuālās līdzības. Taču rodas jautājums – vai patiesībā viss ir tik vienkārši? Jāņem vērā pirmajā un otrajā nodaļā konstatētie fakti, ka Tibetas budisms un Junga izveidotā psiholoģija veidojās atšķirīgā kontekstā - ģeogrāfiski, vēsturiski, reliģiski un ar lielu laika starpību mērāmu gadsimtos. Šie visi fakti ir neatņemama mandalas simbolu pētījuma sastāvdaļa.

Junga darbā *Psiholoģija un alķīmija* skaidro, ka simbolu rašanās pamatā ir pirmatnējie tēli jeb arhetipi. Modernais cilvēks ir zaudējis zināšanas par bezapziņas radīto simbolu jēgu un funkciju. Saskaņā ar Jungu zināšanas var atjaunot, lasot un analizējot antīkos tekstus un cilvēces kultūras mantojuma atstātos artefaktus.

Tibetas budismā katram simbolam, krāsai un ģeometriskas figūras lietojumam ir zināma nozīme un funkcija mandalas veidošanā. Namgjal klostera mūki atsauca uz Šākjāmuni aizsākto mandalas tradīciju.

Junga psiholoģijā īpaša uzmanība jāpievērš terminiem *simbols* un *zīme*. To vitālās atšķirības Junga skaidro esejā *Sapņu analīze*. Saskaņā ar Jungu cilvēks apzināti rada tikai zīmes. Savukārt simboli rodas spontāni vai dabiski no bezapziņas. Junga simbolus daļa divās kategorijās: individuālie simboli un kolektīvie simboli. Pēdējie vairumā gadījumu ir reliģiska rakstura simboli.

Darbā *Psihes dinamika un struktūra* Junga norāda, ka cilvēks var iepazīt tikai daļu no bezapziņas, nevis visu pilnībā. Jāatceras, ka arhetipi un psihe ir daļa no bezapziņas.

Zīmīgi, ka budismā indivīds, pretstatā Junga konceptam par bezapziņas iepazīšanu, var gūt apskaidrību jeb „pamosties” un saskatīt visu lietu un fenomenu patieso dabu. Turklāt

pētījuma gaitā noskaidrojās, kas budismā nav īpaša daļījuma starp zīmi un simbolu – iespējams tas ir viens un tas pats.

Tādejādi var droši apgalvot, ka mandalas simbolisms ir sava veida valoda vai Junga vārdiem - kriptogramma. Tibetas budisma gadījumā simbolu nozīmi un lietojumu apgūst intensīvās studijās saskaņā ar mandalas veidotāju praktizēto tradīciju. Namgjal klostera mūku studijas ilgst vismaz trīs gadus. Junga psiholoģijā jāvadās pēc viņa sniegtajām simbolu interpretācijām, ņemot vērā, ka daļai mandalu simbolu Jungs neatrod skaidrojumu.

Dž. Tuči skaidro, ka vairums mandalu sastāv no piecām daļām. Mandalas sakrālo daļu ieskauj kvadrāts ar vārtiem katrā debess pusē. Tās savukārt kvadrāta iekšpusē veido četrus identiskus trijstūrus ar kopīgu centru. Katrs no tiem attēlots īpašā krāsā saskaņā ar tradīciju. Klasiski Austrumi ir zilā krāsā, tas ir ūdens elements. Dzeltenā krāsa ir zemes elements, tā atbilst Dienvidiem. Rietumus parasti attēlo sarkanā krāsā, tas ir uguns elements. Ziemeļi ir gaisa elements, tos attēlo zaļā krāsā. Mandalas centru attēlo baltā krāsā, tas simbolizē kosmosu (space).¹⁵⁴ Salīdzinot klasisko piecu krāsu lietojumu budisma mandalās ar Kālačakras (sk. 1. piel.) mandalu, var secināt, ka tantriskajā budismā krāsu lietojums būtiski atšķiras pēc nozīmes. Pamatkrāsas saglabājas, atskaitot melno krāsu. Tā Kālačakras mandalā nāk papildus klāt un simbolizē Austrumus. Junga veidotajā mandalā Systema Munitotius (sk. 2. piel.) parādās klasiskās piecas budisma mandalu krāsas. Junga pacientes iztēles mandalas (sk. 2.7. att.) ārējā mala ir simetriski sadalīta četrās daļās. Katra no tām savā krāsā. Zilās krāsas zvaigzne mandalas centrā simbolizē vēsumu, savukārt saule attēlo apziņu, atskārsmi un izpratni. Lecošās saules sarkanā krāsa simbolizē sajūtas, bet dzeltenā krāsa norāda uz intuīciju. Pētot otrajā nodaļā uzrādītās sapņu mandalas, jāsecina, ka saskaņā ar Jungu krāsām ir īpaša nozīme sapņu mandalās. Jungs pēc krāsu salikuma un toņa tīrības nosaka pacienta psihes stāvokli. Apkopotie rezultāti norāda uz analogisku krāsu paletes lietojumu Tibetas budismā un Junga psiholoģijā, atskaitot atšķirīgo krāsu nozīmi. Par krāsu izmantošanu Junga pacientu mandalās nav informācijas, taču viss norāda uz neierobežotu iztēles brīvību, izmantojot jebkuras pieejamās krāsas mandalas zīmēšanā.

Mandalas centrs jeb apļveida objekts parādās praktiski visās budisma mandalās, ieskaitot Borobudur (sk. 1.2. att.) un Kālačakras mandalu (sk. 1. piel.). Izteikts mandalas centrs vērojams otrās nodaļas visās Junga pacientu iztēles mandalās (sk. 2.2., 2.3., 2.4., 2.7., 2.8. att.; sk. 3. piel. 2.5., 2.6. att.; sk. 4. piel. 2.9., 2.10., 2.11., 2.12. att.). Par apļveida centru sapņu mandalās var nojaust pēc to apraksta, taču grāmatā *Psiholoģija un alķīmija* Jungs nav

¹⁵⁴ Martin Brauen, *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009), 16-17.

publicējis vizuālus sapņu materiālus. Jāatzīmē, ka paša Junga veidotā Systema Munditorius (sk. 2. piel.) satur trīskrāsainu aplveida centru. Iepriekš minētā līdzība acīmredzami parādās vairumā Tibetas budisma un Junga psiholoģijas mandalās.

Neatņemama Tibetas budisma mandalas sastāvdaļa ir aplis, retāk kvadrāts un trijstūris. Klasiski kvadrāts ieskauj apli, bet atsevišķās mandalās kvadrātam apkārt vēl ir papildus apli ar atšķirīgām nozīmēm. Trijstūra forma visdrīzāk ir pārņemta no jantras hinduismā. Kālačakras mandalas (sk. 1. piel.) centrā atrodas kvadrātveida pils. To ieskauj kopumā seši apli. Centram vistuvākais ir dzeltenas krāsas aplis ar nepārtrauktu zaļas krāsas svastiku. Aplis simbolizē zemi, bet svastika zemes noturību. Nākamais baltas krāsas aplis simbolizē ūdeni. Trešais aplis simbolizē uguni. Tas ir rozā krāsā. Ceturtais aplis simbolizē vēju, tas ir pelēkā krāsā. Uguns un vēja apli kopā simbolizē kapsētu. Zaļās krāsas aplis, pēc skaita piektais, simbolizē kosmosu, bet nepārtraukti savienotās zelta krāsas vadžras mandalas praktizētāju aizsargā pret ļaunajiem gariem. Ārējais daudzkrāsainais aplis simbolizē gudrību. Tas ir nenoslēgts. 1916. gadā Junga izveidotā mandala (sk. 2. piel.) sastāv no 14 apliem. Četri ārējie apli simbolizē makrokosmosu. Sarkanās krāsas aplis simbolizē ķermeni. Zigzaglīnija nākamajā aplī simbolizē iekšējo sauli. Mikrokosmos atrodas mandalas centrā. Makrokosmos zigzaglīnijas sfēra atkārtoti sevi tik ilgi līdz sasniedz mandalas centru. Otrajā nodaļā visām apskatītajām Junga pacientu individuālajām iztēles mandalām ir novērojams apļa motīvs (sk. 2.2., 2.3., 2.4., 2.7., 2.8. att.; sk. 3. piel. 2.5., 2.6. att.; sk. 4. piel. 2.9., 2.10., 2.11., 2.12. att.), bet divām mandalām izteikts kvadrāta (sk. 4. piel. 2.9. att.) un trijstūra motīvs (sk. 2.4. att.). Junga pacientu sapņu mandalās ģeometriskās figūras izpaužas netieši caur simboliem. Tā sapnī nr. 51 četras blodas ar saturu četrās krāsās: dzeltenā, zaļā, sarkanā un bezkrāsas. Mandalas kvadrāts ir deformējies un sadalījies, veidojot nesimetrisku mandalu. Pētījuma rezultātu salīdzinājums liecina par ģeometrisko figūru analogiskajām formām Tibetas budisma un Junga psiholoģijas mandalās.

Tibetas budismā svētiem objektiem un celtnēm iet apkārt pulksteņrādītāja virzienā, saglabājot labo ķermeņa pusi pavērstu sakrālā virzienā. Jungs grāmatā *Psiholoģija un alķīmija* skaidro simbolu nozīmi sapņu mandalās. Labā puse simbolizē pozitīvo, gaismu un apziņu, bet kreisā puse simbolizē regresu, tumsu, bezapziņu un slikto. Līdzīgi Tibetas budismā stūpai apkārt riņķo pulksteņrādītāja virzienā. Jungs labās un kreisās puses simbolisko dalījumu izmanto terapijā, lai noteiktu pacienta apziņas attīstības virzienu. Kustības motīvs parādās otrās nodaļas sešdesmit gadīgas Junga pacientes trīs iztēles mandalās. Pirmajā mandalā (sk. 2.2. att.) zivs peldēšana pretēji pulksteņrādītāja virzienam norāda uz pacientes stāvokļa pasliktināšanos. Zivs rada atvaru bezapziņas jūrā un attēlo tās saturu. Otrajā mandalā (sk. 2.3.

att.) kustība ir uz labo pusi - to pastiprina divas kundalini čūskas. Tas norāda uz pacientes stāvokļa uzlabošanos un apziņas realizāciju. Trešajā mandalā (sk. 2.4. att.) pacientes stāvoklis turpina uzlaboties. Taču trīs suņi mandalas centrā veido trijstūris, kas griežas uz kreiso pusi. Suņi sajūt apziņu.

Tantriskajā budismā Kālačakras (sk. 1. piel.) iesvētības rituālā mandalai adepts iet apkārt pulksteņrādītāja virzienā, sākot no melnā Austrumus simbolizējošā kvadranta.¹⁵⁵ Systema Munditotius (sk. 2. piel.) mandalas kreisajā pusē atrodas tumšā sfēra. To simbolizē čūska, mēnesis, zeme un tukšums (Satanas). Mandalas labajā pusē ir gaišā sfēra. To attēlo saule, debesis un pilnība. Kaut arī Junga veidotā mandala ir bagāta ar simboliem, taču par mandalas elementu kustību nav informācijas. Tādejādi var secināt, ka kustības vizuālais simbolisms ir klātesošs budismā un Kālačakras mandalā. Turklāt Junga psiholoģijā tas ir daudz detalizētāk definēts un raksturots.

Junga psiholoģijā transportlīdzeklis sapņū mandalās norāda uz pacienta psihisko stāvokli reālajā dzīvē. Svarīgas ir visas ar transportlīdzekli saistītās nianšes. Junga vispirms transportlīdzekļus iedala publiskajos un privātajos, tālāk tie dalās pēc pārvietošanās veida – lidmašīna, tramvajs, mašīna utt. Kālačakras mandalas (sk. 1. piel.) ūdens aplī divi mistiskie dzīvnieki velk katrs savus kaujas ratus. Uz katra no tiem atrodas niknas un aizsargājošas dievības. Tuvāk mandalas centram četrus ratus velk septiņi vepri, zirgi, ziloņi un sniega lauvas. Katros ratus atrodas divas aizsargājošas dievības. Rezultātā uzrādītie pētījuma fakti norāda uz transportlīdzekļa simboliskā motīva analogijām Tibetas budismā un Junga psiholoģija mandalās. Simbolu nozīmē šajā gadījumā atšķiras. Zīmīgi, ka mistiski dzīvnieki parādās arī Junga veidotajā Systema Munditotius mandalā (sk. 2. piel.).

Arhitektūras motīvs mandalā burtiski novērojams izcilākajā pasaules budisma monumentā Borobudur (sk. 1.2. att.). Tantriskajā budismā (sk. 1. piel.) tas ir neatņemams mandalas centrālais elements. Divdimensionālajā mandalā pili ar dievībām un arhitektūras izsmalcinātajām detaļām ir grūtāk saskatīt salīdzinājumā ar Kālačakras mandalas trīsdimensionālo modeli. Junga psiholoģijā detalizēts arhitektūras motīvs ar pilsētas mūru un aizsarggrāvju attēlojumu parādās pusmūža vīra iztēles mandalā (sk. 4. piel. 2.12.). Zīmīgi, ka mandalā sīki izstrādātas pilsētas ielas un pat baznīca. Tas viss kopumā norāda uz arhitektūras motīva analogijām budisma un Junga psiholoģijas mandalās.

¹⁵⁵ Barry Bryant, *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism* (USA: Snow Lion Publications, 2003), 180.

3.6. Mandalas veidošana

Tibetas budismā mandalu veidošanai ir stingri noteikti priekšraksti saskaņā ar tradīciju. Namgjal klostera mūkiem mandalu veidošanas prasmes jāapgūst vismaz trīs gadus, iegaumējot no galvas katru mandalas detaļu. Ar īpašu uzmanību izrauga mandalas veidošanas vietu, dienu un laiku. Mandalas veidošanas vietai un adeptam jābūt rituāli šķīstiem. Sarežģītākās praksēs adepts vizualizē iekšējo mandalu. Tibetas budismā mandalu sāk veidot no centra uz ārējo malu. Mākslinieciskās izpausmes un improvizācija mandalas veidošanā nav pieļaujamas. Junga psiholoģijā mandalu zīmēšanai nav ierobežojumu. To veidošanai nav nepieciešama speciāla izglītība un treniņš. Mandalas zīmē ar brīvu roku bez īpašas sagatavotības un norādēm, mākslinieciski apdāvinātu pacientu mandalas ir krāšņākas.

Budismā visu fenomenu nepastāvību demonstrē īslaicīgo mandalu izjaukšana. Rietumniekiem vispazīstamākā ir daudzkrāsainās smilšu mandalas izjaukšana (sk. 1. piel.). Šajā posmā meditējot, praktizētājs var piedzīvot atklāsmi un saskatīt lietu patieso dabu.

Vienojošais elements mandalu konstruēšanā Tibetas budismā un Junga psiholoģijā ir atsevišķu mandalu zīmēšana, t.i., pats process, kas ir meditatīvs budistu mūkiem un harmonizējošs daļai Junga pacientu.

SECINĀJUMI

Apkopotie pētījuma rezultāti par mandalu Tibetas budismā liecina, ka šobrīd pētniekiem trūkst faktu vienotas un drošas atbildes sniegšanai par: budisma rašanās datējumu; vēsturiskā Budas biogrāfiju; Tibetas budisma precīziem rašanās apstākļiem un senākajām mandalām. Rezultātā pētnieki dalās vairākās grupās, katra no tām pārstāv savu versiju.

Daudz vienkāršāk ir analizēt eksistējošas mandalas, kategorizēt tās pēc veida, stila un simbolisma. Tādējādi, pētot tēlus un simbolus pa vienam vai grupās, var konstatēt to analogisko raksturu. Zināmākajām Tibetas budisma skolām ir stingra pārlicība un priekšstati saskaņā ar tradīciju, tajā skaitā par mandalas izcelsmi, funkciju un veidošanu. Taču zinātniski daudz kas vienkārši nav pierādāms. Vēl jāņem vērā fakts, ka mandalas veidošanai ir fenomenoloģisks raksturs balstīts uz personīgo pieredzi.

Rezumējot pētījuma rezultātus par mandalu Junga psiholoģijā, var droši teikt, ka Junga visu dzīvi nenogurstoši ir strādājis un apzinīgi zinātniskā formā dokumentējis savu darbošanos. Tas mūsdienu pētniekiem sniedz iespēju darboties ar Junga oriģināltekstiem vai autorizētām kopijām. Taču jāņem vērā fakts, ka liels skaits Junga darbu vēl nav publicēti.

Jungs ir analītiskās psiholoģijas pamatlicējs. Viņš izveido unikālu psihiķes struktūru. Daudzi viņa lietoti termini ir plaši zināmi, bet atšķiras definīcijā. Tādēļ ikvienam interesentam rūpīgi jāiepazīstas ar terminu nozīmi Junga psiholoģijā. Tas pats attiecas uz mandalas simbolismu. Daudziem no tiem Junga ir atradis analogisku skaidrojumu un nozīmi citu tautu kultūrās, tradīcijās un reliģijās. Tomēr tas nenozīmē, ka Junga piedāvātie mandalas simbolu un tēlu skaidrojumi vienmēr ir precīzi. Junga pats atzīst, ka ne visiem mandalu simboliem viņš ir atradis skaidrojumu. Vēl jāatceras, ka saskaņā ar Jungu simbolu pirmavots ir bezapziņa un intuīcija.

Tādējādi visi iegūtie pētījuma rezultāti skaidri norāda uz mandalu analogisko raksturu divās kategorijās no sešām. Tibetas budismā un Junga psiholoģijā ir pārsteidzoši daudz analogiju mandalas simbolismā, tajā skaitā pastāv norādes uz simbolu līdzīgo nozīmi. Pētījuma atklājums – mandalām abās sistēmās ir gandrīz identiska funkcija. Budismā mandalas funkcija ir sekmēt ciešanu izbeigšanu, bet Junga psiholoģijā mandalas galvenā funkcija ir uzlabot pacienta veselības stāvokli.

Izvirzītā tēze - mandalas simboliem ir analogisks raksturs Tibetas budismā un Junga psiholoģijā – apstiprinās.

BIBLIOGRĀFIJA

Grāmatas:

1. Brauen, Martin. *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism*. Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009.
2. Bryant, Barry. *The Wheel of Time Sand Mandala: Visual Scripture of Tibetan Buddhism*. USA: Snow Lion Publications, 2003.
3. Buswell, Robert E., Jr., ed. *Encyclopedia of Buddhism*. 1 vol. New York: Macmillan Reference USA, 2004.
4. Buswell, Robert E., Jr., ed. *Encyclopedia of Buddhism*. 2 vol. New York: Macmillan Reference USA, 2004.
5. Cacure, Elmīra. „Visbūtiskākās pieredzes meklējumos: Ieskats K. G. Junga atziņās par reliģiju”. // Red. E. Grīslis, I. Kalniņš, V. V. Klīve, J. Sīkstulis, A. Ziedonis, I. Leitāne. *Ceļš, teoloģisks un kultūrvēsturisks izdevums, Nr. 52*. Rīga: LU Teoloģijas fakultātes izdevniecība "Ceļš", 2000.
6. Eliade, Mircea. *Yoga: Immortality and Freedom*. New Jersey: Princeton University Press, 2009.
7. Govinda, Lama Anagarika. *Foundations of Tibetan Mysticism*. New York: Samuel Weiser, 1969.
8. Guenther, Herbert V. and Chogyam Trungpa. *The Dawn of Tantra*. Boston: Shambala Publications Inc., 1975.
9. Hammar, Urban. *Studies in the Kālacakra Tantra*. Stockholm: Department of Ethnology, History of Religions, and Gender Studies, 2005.
10. Hirakawa, Akira, and Paul Groner, ed. *A History of Indian Buddhism: From Śākyamuni to Early Mahāyāna*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1998

11. Huntington, John C., and Dina Bangdel. *Circle of Bliss: Buddhist Meditational Art*. USA: Serindia Publications, Inc., 2003.
12. Irons, Edward A. *Encyclopedia of Buddhism*. New York: Facts On File, Inc., 2008.
13. Jeromson, Barry. "Systema Munditotius And Seven Sermons: Symbolic Collaborators In Jung's Confrontation With The Dead." *Jung History, A Semi-Annual Publication Of The Philemon Foundation*, Volume 1, Issue 2, Winter 2005–2006: 6-10.
14. Jones, Constance A. and James D. Ryan. *Encyclopedia of Hinduism*. New York: Facts On File, Inc., 2007.
15. Jung, C. G. *Man and his Symbols*. New York: Anchor Press, 1988.
16. Jung, C. G. *Memories, Dreams, Reflections*. New York: Vintage Books, 1989.
17. Jung, C. G. *Psychological Types or The Psychology of Individuation*. New York: Pantheon Books, 1953.
18. Jung, C. G. *Psychology and Alchemy*. London: Routledge, 1980.
19. Jung, C. G. *The Archetypes and the Collective Unconscious*. London: Routledge, 1991.
20. Jung, C. G. *The Red Book = Liber novus*. New York: W. W. Norton & Company, 2009.
21. Jung, C. G. *The Structure and Dynamics of the Psyche*. 2d ed. London: Routledge, 1991.
22. Jung, C. G., and Sonu Shamdasani. *Introduction to Jungian Psychology: Notes of the Seminar on Analytical Psychology Given in 1925*. USA: Princeton University Press, 2012.
23. Jungs, Karls Gustavs. *Psihologiskie tipi*. 2. izd. Rīga: Zvaigzne ABC, 1996.
24. Kerlogue, Fiona. *Arts of Southeast Asia*. London: Thames & Hudson Ltd., 2004.
25. Leidy, Denise Patry. *The Art of Buddhism: An Introduction to Its History and Meaning*. USA: Shambhala Publications, Inc., 2008.

26. Lopez, Donald S., Jr. *Prisoners of Shangri-La: Tibetan Buddhism and the West*. Chicago: The University Of Chicago Press, 1998.
27. Mattoon, Mary Ann. *Jungian Psychology in Perspective*. New York: The Free Press, 1985.
28. Mookerjee, Ajit, and Madhu Khanna. *The Tantric Way: Art, Science, Ritual*. Boston: New York Graphic Society, 1977.
29. Powers, John. *Introduction to Tibetan Buddhism*. USA: Snow Lion Publications, 2007.
30. Rawson, Jessica, Anne Farrer, Jane Portal, Shelagh Vainker, and Carol Michaelson. *The British Museum Book of Chinese Art*. London: The British Museum Press, 2007.
31. Riggs, Thomas, ed. *Worldmark Encyclopedia of Religious Practices*. 1 vol. USA: Thomson Gale, 2006.
32. Sadakata, Akira. *Buddhist Cosmology: Philosophy and Origins*. Tokyo: Kōsei Publishing Co., 2009.
33. *The Secret of the Golden Flower*. Trans. and expl. R. Wilhelm. Comm. C. G. Jung. San Diego: The Book Tree, 2010.
34. Trungpa, Chogyam. "Orderly Chaos: The mandala Principle". In S. C. Kohn, ed. *The Collected Works of Chogyam Trungpa*. 6 vol. Boston: Shambala Publications Inc., 2004.
35. Tucci, Giuseppe. *The Theory and Practice of the Mandala*. New York: Dover Publications, Inc., 2001.

Raksti internetā:

36. *Borobudur Temple Compounds* [tiešsaiste], n.p.: UNESCO World Heritage Centre, [b.g.] [sk. 16.03.2012.]. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/list/592/>

37. *Cultural Ambassadors to the West* [tiešsaiste], Ithaca, NY: Namgyal Monastery Institute of Buddhist Studies, [2006] [sk. 15.05.2012.]. Pieejams: http://www.namgyal.org/about/namgyal_india.cfm
38. *Jung Exhibition 2012 Wall Texts* [tiešsaiste], n.p.: n.p., [b.g.] [sk. 22.05.2012.]. Pieejams: <http://museum.oglethorpe.edu/documents/JungExhibition2012WallTexts.pdf>
39. *More About Mandalas* [tiešsaiste], Ithaca, NY: Namgyal Monastery Institute of Buddhist Studies, [2006] [sk. 14.05.2012.]. Pieejams: <http://www.namgyal.org/mandalas/background.cfm>
40. *Rīgas svētkos uz AB dambja būs budistu mūku veidota mandala* [tiešsaiste], Rīga: Portāls nra.lv, [2011] [sk. 14.05.2012.]. Pieejams: <http://nra.lv/latvija/riga/53563-rigas-svetkos-uz-ab-dambja-bus-budistu-muku-veidota-mandala.htm>
41. *The Philemon Series* [tiešsaiste], n.p.: Philemon Foundation, [b.g.] [sk. 18.05.2012.]. Pieejams: <https://www.philemonfoundation.org/publications/series>
42. Tiivel, Toomas. *His Holiness the Dalai Lama concludes second day of Estonia visit* [tiešsaiste], Tallin: The Office of His Holiness the Dalai Lama, [2011] [sk. 14.05.2012.]. Pieejams: <http://dalailama.com/news/post/734-his-holiness-the-dalai-lama-concludes-second-day-of-estonia-visit>

Video:

43. Bala, Kavita, and Elizabeth Popolo. *The Kalachakra Mandala* [tiešsaiste], n.p.: Cornell University, [2007] [sk. 20.03.2012.]. Pieejams: http://www.cs.cornell.edu/~kb/mandala/video/KIOSK_Nov7.mov
44. *Sacred Circles* [tiešsaiste], n.p.: CNN, [2012] [sk. 18.05.2012.]. Pieejams: <http://edition.cnn.com/video/?/video/living/2012/02/19/pkg-sacred-circles.cnn>

1. pielikums

Kālačakras mandala¹⁵⁶



¹⁵⁶ Martin Brauen, *Mandala: sacred circle in Tibetan Buddhism* (Stuttgart: Arnoldsche Art Publishers, 2009), 201.

2. pielikums

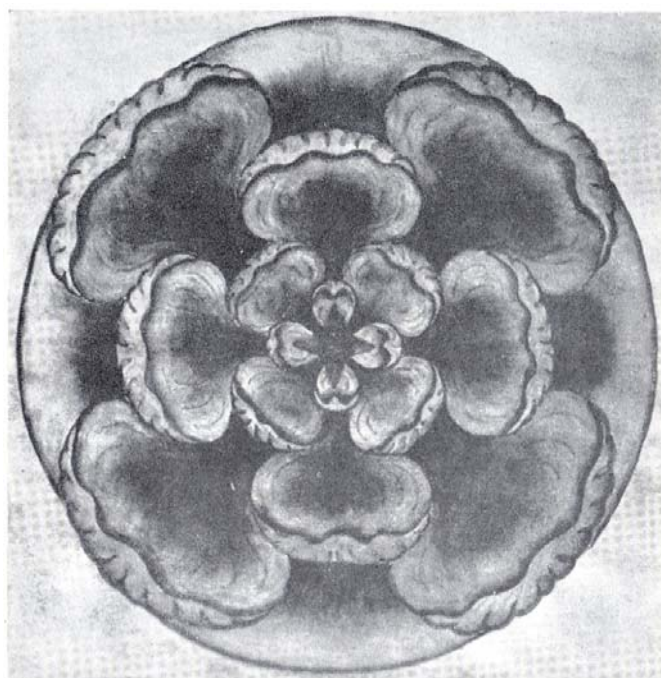
Systema Munditotius¹⁵⁷



¹⁵⁷ C. G. Jung, *The Red Book = Liber novus* (New York: W. W. Norton & Company, 2009), 364.

3. pielikums

Junga pacientu spontāni zīmētas mandalas



2.5. att. Četrdaļīgas struktūras mandala¹⁵⁸



2.6. att. Mandala ar lauztām līnijām centrā¹⁵⁹

¹⁵⁸ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), b. lpp.

¹⁵⁹ *Ibid.*, b. lpp.

4. pielikums

Junga pacienta četras iztēles mandalas



Figure 6

2.9. att. Pirmā mandala¹⁶⁰

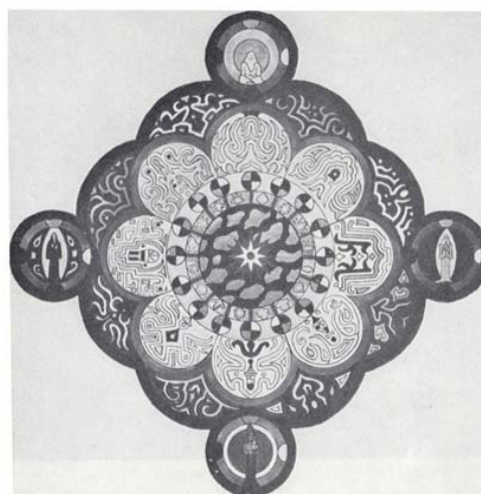


Figure 28

2.10. att. Otrā mandala¹⁶¹

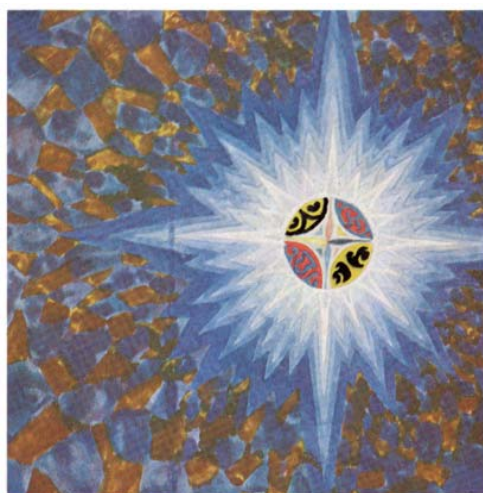


Figure 29

2.11. att. Trešā mandala¹⁶²



Figure 36

2.12. att. Ceturtā mandala¹⁶³

¹⁶⁰ C. G. Jung, *The Archetypes and the Collective Unconscious* (London: Routledge, 1991), b. lpp.

¹⁶¹ *Ibid.*, b. lpp.



¹⁶² *Ibid.*, b. lpp.

¹⁶³ *Ibid.*, b. lpp.

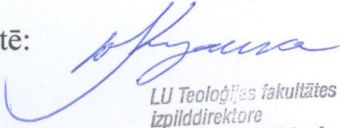

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors:  Artis Rams 
personiskais paraksts datums

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai
Vadītāja: Dr. theol. Elizabete Taivāne  
personiskais paraksts datums

Recenzents: Mg. theol. Signe Veipa-Kopmane

Darbs iesniegts Teoloģijas fakultātē: 
LU Teoloģijas fakultātes
izpilddirektore
Nelda Kikjauka 
datums

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē
05.06.2012. prot. Nr. 2, vērtējums 9/teicami
Komisijas sekretārs: _____



LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

ATZINĪBAS RAKSTS

Artim Ramam

par bakalaura darbu teoloģijas un reliģiju zinātnes nozarē,
vispārīgās un salīdzināmās reliģijpētniecības apakšnozarē
«Mandala Tibetas budismā un Junga psiholoģijā: salīdzinošā analīze»;
zinātniskā vadītāja – doc. Elizabete Taivāne.

Rektors

Mārcis Auziņš

Rīga, 2012.

